

گزارش پژوهش

شماره ۱۲۴ / آذر ۱۳۹۸

تحلیل و تفسیر کاربردی جرایم علیه
اموال دولت در قانون مجازات اسلامی
(مصادیق موردی مجرمانه)

مرکز مطالعات و پژوهش‌های سلامت اداری و مبارزه با فساد

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

گزارش پژوهشی

شماره ۱۲۴، آذر ۱۳۹۸

تحلیل و تفسیر کاربردی جرایم علیه اموال دولت در قانون مجازات اسلامی (مصادیق موردی مجرمانه)

نویسنده: دکتر فرشاد بشیرزادگان

ناظران علمی: حسین شهرابی فراهانی

دکتر محمد باقری کمار علیا

شمارگان: ۳۰۰

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: آذر ۱۳۹۸

مرکز مطالعات و پژوهش‌های سلامت اداری و مبارزه با فساد

مطالب مندرج در این گزارش نشانگر دیدگاه نویسندگان آن است و لزوماً نمایانگر

دیدگاه سازمان بازرسی کل کشور نیست.

کلیه حقوق مربوط به این گزارش به سازمان بازرسی کل کشور تعلق دارد و هرگونه انتشار

مطالب آن بدون کسب اجازه از سازمان، غیرمجاز است.

فهرست مطالب

۷	اشاره.....
۸	مقدمه.....
	فصل اول: سوءاستفاده از مقام و جلوگیری از اجرای اوامر کتبی دولتی یا اجرای قوانین مملکتی و یا اجرای احکام یا اوامر مقامات قضایی.....
۱۱	مبحث اول: عنصر قانونی.....
۱۱	مبحث دوم: عنصر مادی.....
۱۲	مبحث سوم: عنصر معنوی.....
۱۳	مبحث چهارم: مجازات.....
۱۳	مبحث پنجم: مصادیق مجرمانه و مرتبط.....
۲۳	فصل دوم: استفاده غیرمجاز از اموال و وجوه دولتی.....
۲۳	مبحث اول: عنصر قانونی.....
۲۶	مبحث دوم: عنصر مادی.....
۳۱	مبحث سوم: عنصر معنوی.....
۳۲	مبحث چهارم: مجازات.....
۳۳	مبحث پنجم: مصادیق مجرمانه و مرتبط.....
۵۷	فصل سوم: تحصیل منفعت به واسطه تدلیس در معاملات دولتی یا تقلب در ساختن.....
۵۷	مبحث اول: عنصر قانونی.....
۵۹	مبحث دوم: عنصر مادی.....
۶۱	مبحث سوم: عنصر معنوی.....
۶۱	مبحث چهارم: مجازات.....
۶۳	مبحث پنجم: مصادیق مجرمانه و مرتبط.....
۶۴	فصل چهارم: اخذ یا امر به اخذ وجه یا مالی به نفع یا ضرر دولت برخلاف قانون.....
۶۴	مبحث اول: عنصر قانونی.....
۶۵	مبحث دوم: عنصر مادی.....
۶۵	مبحث سوم: عنصر معنوی.....

مبحث چهارم: مجازات	۶۶
مبحث پنجم: مصادیق مجرمانه و مرتبط	۶۷
فصل پنجم: استخدام و به کارگیری افراد بدون مجوز قانونی	۶۹
مبحث اول: عنصر قانونی	۶۹
مبحث دوم: عنصر مادی	۷۰
مبحث سوم: عنصر معنوی	۷۰
مبحث چهارم: مجازات	۷۰
مبحث پنجم: مصادیق مجرمانه و مرتبط	۷۱
فصل ششم: دریافت کمیسیون یا پورسانت در معاملات دولتی	۷۲
مبحث اول: عنصر قانونی	۷۲
مبحث دوم: عنصر مادی	۷۳
مبحث سوم: عنصر معنوی	۷۴
مبحث چهارم: مجازات	۷۴
مبحث پنجم: مصادیق مجرمانه و مرتبط	۷۵
فصل هفتم: معذوم و یا مخفی کردن اسناد و اوراق دولتی	۸۰
مبحث اول: عنصر قانونی	۸۰
مبحث دوم: عنصر مادی	۸۰
مبحث سوم: عنصر معنوی	۸۱
مبحث چهارم: مجازات	۸۱
مبحث پنجم: مصادیق مجرمانه و مرتبط	۸۲
فصل هشتم: عدم اعلام جرایم ارتشاء، اختلاس، تصرف غیرقانونی	۸۳
مبحث اول: عنصر قانونی	۸۳
مبحث دوم: عنصر مادی	۸۴
مبحث سوم: عنصر معنوی	۸۴
مبحث چهارم: مجازات	۸۵
مبحث پنجم: مصادیق مجرمانه و مرتبط	۸۵
فهرست منابع	۹۰

اشاره

یکی از عوامل مهم بازرسی صحیح و حرفه‌ای به ویژه در تهیه گزارش‌های اختصاصی، در جرایم علیه اموال دولت، اطلاع کامل بازرس از عناصر تشکیل دهنده مصادیق مجرمانه و مواد قانونی در این نوع جرایم است. این آگاهی علاوه بر لزوم مطالعه کتب حقوقی جزا، نیاز به بهره‌برداری از تجارب متخصصین مربوط دارد، از این رو انتقال تجارب عملی به مدیران و بازرسان به منظور آشنایی با ابعاد جرایم علیه اموال دولت ضروری می‌باشد.

از آنجایی که سازمان بازرسی کل کشور در راستای اجرای اصل ۱۷۴ قانون اساسی و قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور وظیفه نظارت بر حسن جریان امور و اجرای صحیح قوانین در دستگاه‌های اجرایی را بر عهده دارد، لذا درخصوص کشف جرایم و تخلف و نارسایی‌ها و سوء جریان‌ات اداری و مالی مبادرت به تهیه گزارش اختصاصی کیفری به صورت مستدل و مستند جهت ارجاع به مراجع صلاحیت‌دار می‌نماید.

از این رو به منظور آگاهی مدیران و بازرسان محترم سازمان و آشنایی بیشتر با مصادیق مجرمانه، مجموعه حاضر تهیه گردیده است که می‌تواند راهنمایی مناسب برای استفاده درخصوص شناخت جرایم و در نتیجه انطباق صحیح قوانین در گزارش‌های اختصاصی بوده و در نهایت نتیجه مطلوب از ارسال این گزارش‌ها به مراجع قضایی حاصل گردد.

مرکز مطالعات و پژوهش‌های سلامت اداری و مبارزه با فساد

مقدمه

موضوع جرایم علیه اموال دولتی، یکی از مباحث مهم در عرصه حقوق کیفری محسوب می‌شود چراکه به موجب قوانین و مقررات موضوعه، حجم بالایی از اموال منقول و غیرمنقول کشور به نحوی در اختیار کارکنان دولت قرار دارد.

ارتکاب این جرایم بی‌اعتمادی به ساختارهای اداری کشور را به همراه دارد. گستردگی و تنوع بیش‌ازحد این اموال از یک طرف و دسترسی آسان و بدون واسطه به آن و برخورداری از قدرت اجرایی از طرف دیگر امکان ارتکاب جرایم موصوف در سیستم اداری را فراهم ساخته است.

در نظام حقوقی ایران قوانین متعددی جهت جلوگیری از تعدی به اموال دولت به تصویب رسیده است که اولین قانون در ۱۶ اردیبهشت سال ۱۳۰۷ با عنوان قانون محاکمه وزرا و هیئت منصفه به تصویب رسید و در ماده ۱ آن مقرر شده بود هرگاه رئیس‌الوزراء یا وزیری در امر مربوط به شغل و وظیفه خود متهم به ارتکاب جنحه یا جنایتی شود مورد تعقیب مجلس شورای ملی واقع خواهد شد. اعم از اینکه حین تعقیب متصدی شغل وزارت باشد یا نه، کفیل رسمی هر وزارتخانه نیز در حکم وزیر است.

پس از انقلاب اسلامی بی‌تردید مهم‌ترین قانون در این خصوص، بخش تعزیرات قانون مجازات اسلامی بوده که اصلی‌ترین مصادیق مجرمانه جرایم علیه اموال دولتی در مواد ۵۷۶ تا ۶۰۶ تبلور یافته است.

با توجه به اینکه جرایم علیه اموال دولت، تبعات زیادی در اخلال نظام اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی کشور بر جا می‌گذارد لذا این مجموعه برآن است تا برخی مواد از آن قانون را با ذکر مصادیق مورد بررسی و تحلیل حقوقی قرار داده تا مورد استفاده در تهیه گزارش‌های اختصاصی سازمان بازرسی کل کشور قرار گیرد.

باید توجه داشت گزارش‌های سازمان بازرسی کل کشور به‌عنوان یکی از قرائن و امارات بین می‌تواند مستند علم قاضی قرار گیرد.

بازرس در گزارش‌های اختصاصی ضمن تطبیق موضوع با قوانین و مقررات کیفری بر مبنای مستندات و اطلاعات اخذ شده پس از تحلیل ماده قانونی متناسب با جرم صورت گرفته تبیین تا امکان طرح موضوع در مرجع قضایی ذیصلاح امکان‌پذیر شود.^۱ براساس ماده ۱۶۰ قانون مجازات اسلامی ادله اثبات جرم عبارت از اقرار، شهادت، قسامه و سوگند در موارد مقرر قانونی و علم قاضی است که گزارش سازمان به‌عنوان قرائن قوی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

در ماده ۲۱۱ آن قانون علم قاضی را چنین تعریف نموده است: علم قاضی عبارت از یقین حاصل از مستندات بین در امری است که نزد وی مطرح می‌شود. در مواردی که مستند حکم، علم قاضی است، وی موظف است قرائن و امارات بین مستند علم خود را به‌طور صریح در حکم قید کند.

تبصره - مواردی از قبیل نظریه کارشناس، معاینه محل، تحقیقات محلی، اظهارات مطلع، گزارش ضابطان و سایر قرائن و امارات که نوعاً علم آور باشند می‌تواند مستند علم قاضی قرار گیرد.

در ماده ۲۱۲ قید شده است: در صورتی که علم قاضی با ادله قانونی دیگر در تعارض باشد اگر علم، بین باقی بماند، آن ادله برای قاضی معتبر نیست و قاضی با ذکر مستندات علم خود و جهات رد ادله دیگر، رأی صادر می‌کند. چنانچه برای قاضی علم حاصل نشود، ادله قانونی معتبر است و براساس آن‌ها رأی صادر می‌شود.

۱. ماده ۴۴ آئین‌نامه اجرایی قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور: طرح گزارش با استفاده از ماحصل بررسی‌ها، اطلاعات و دلایل جمع‌آوری شده در جریان بازرسی، طرح گزارش تهیه و با ایجاد ارتباط منطقی بین مطالب، به تحریر متن گزارش به‌صورت مستند و مستدل اقدام می‌گردد.

با توجه به مراتب اخیر گزارش‌های اختصاصی موضوع جرایم علیه اموال دولت باید از چنان استحکامی برخوردار باشد که برای قاضی علم حاصل شده و ادله آن به راحتی قابل رد شدن نباشد.

فصل اول: سوءاستفاده از مقام و جلوگیری از اجرای اوامر کتبی دولتی یا اجرای قوانین مملکتی و یا اجرای احکام یا اوامر مقامات قضایی

مبحث اول: عنصر قانونی

رکن قانونی بزه مذکور جلوگیری از اجرای قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات و یا اوامر کتبی دولتی و احکام قضایی و اوامر مقامات قانونی است. در ماده ۵۷۶ مقرر می‌دارد "چنانچه هر یک از صاحب‌منصبان و مستخدمین و مأمورین دولتی و شهرداری‌ها^۱ در هر رتبه و مقامی که باشند از مقام خود سوءاستفاده نموده و از اجرای اوامر کتبی دولتی یا اجرای قوانین مملکتی و یا اجرای احکام یا اوامر مقامات قضایی^۲ یا هرگونه امری که از طرف مقامات قانونی صادر شده باشد جلوگیری نماید به انفصال از خدمات دولتی از یک تا پنج سال محکوم خواهد شد."

۱. نظریه شماره ۷/۳۶۸۱ - ۹۰/۷/۲۳ اداره کل حقوقی قوه قضاییه: نظر به اینکه ماده ۵۷۶ به صاحب‌منصبان و مستخدمین و مأمورین دولتی و شهرداری‌ها در هر رتبه و مقامی که هستند، می‌باشد و با عنایت به ماده ۱۴ مکرر قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخابات شهرداران، عضویت در کلیه شوراهای موضوع قانون مذکور افتخاری است و شغل محسوب نمی‌شود، بنا به مراتب فوق اعضای شوراهای اسلامی شهر و روستا از شمول ماده ۵۷۶ خارج هستند ولی چنانچه احدی از کارمندان دولت به‌عنوان مأمور به خدمت در شورا انجام‌وظیفه نماید و از مقام خود استفاده نموده و از اوامر کتبی دولتی، اجرای قوانین مملکتی، اجرا احکام و یا اوامر مقامات قضایی یا هرگونه امری که از طرف مقامات قانونی صادر شده باشد جلوگیری نماید، مشمول مجازات مصرح در ماده قانونی مرقوم خواهد شد.

۲. نظریه شماره ۷/۷۹۰۷ - ۸۷/۱۲/۲۶ اداره کل حقوقی قوه قضاییه: چون در قانون دیوان عدالت اداری حکم خاصی مقرر شده و مرجع رسیدگی به آن هم دیوان عدالت اداری است، به نظر می‌رسد که درهرحال عدم اجرای رأی دیوان عدالت اداری مشمول ماده ۳۷ است و از شمول ماده ۵۷۶ ق.م.ا خارج است. با توجه به اینکه مجازات مندرج در ماده ۳۷ قانون دیوان عدالت اداری درخصوص عدم اجرای رأی می‌باشد نه سایر دستورهای شعبه صادرکننده، لذا عدم اجرای دستور از شمول مقررات ماده فوق‌الذکر خارج بوده ولی ممکن است متمرّد از اجرای دستور قضایی یا هرگونه امری که از طرف مقامات قانونی صادر شده، طبق مقررات ماده ۵۷۶ ق.م.ا تحت تعقیب قرار گیرد.

بی تردید یکی از کاربردی ترین مواد قانونی در بازرسی ها موضوع ماده ۵۷۶ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات است که ناظر به عدم اجرای تکالیف قانونی توسط مقامات مصرحه در قانون یادشده است.

مبحث دوم: عنصر مادی

عنصر مادی این جرم، جلوگیری و عدم اجرای اوامر کتبی دولتی یا قوانین مملکتی یا احکام و اوامر قضایی یا هر امری است که از طرف مقامات قانونی صادر شده باشد. جلوگیری از اجرا می تواند به صورت فعل مادی مثبت انجام گیرد مانند آنکه مقام مسئول اجرای موارد فوق به فرد غیرمسئول واگذار کند و یا به شکل منفی صورت پذیرد مانند اینکه مقام مسئول از ابلاغ و یا اجرای موارد فوق خودداری کند. در بازرسی ها بخصوص در بحث حقوق عامه^۱ اگر قوانین و مقررات بدون دلیل موجه به اجرا در نیامده است می توان به مفاد ماده مذکور استناد نمود.

نظریه ۷۶۲۹/۷ - ۱۳۸۳/۱۰/۱۴ اداره کل حقوقی قوه قضائیه: مواردی که عنوان جلوگیری داشته باشد اعم از اینکه مستقیماً مانع اجرای دستور شود یا مثلاً پرونده را نزد خود بلا اقدام نگهدارد مصداق آن ماده است.

مبحث سوم: عنصر معنوی

منظور از سوءاستفاده در ارتکاب جرم برمی گردد به قصد و انگیزه مرتکب که بر مبنای نظریات خطر و تقصیر دارای مسئولیت جزایی شمرده شده است و بایستی در نظر داشت که سوءاستفاده از مقام به منظور جلوگیری از اجرای قوانین و اوامر دولتی و احکام

۱. رجوع شود به دستورالعمل نظارت و پیگیری حقوق عامه، ابلاغی شماره ۵۳۷۹۸/۱۰۰ مورخ ۹۰۰۰/۱۱/۳ مورخ ۱۳۹۷/۱۱/۳ ریاست محترم قوه قضائیه.

محاکم قضایی در این باره لحاظ می‌شود و تحقیق جرم منوط به اجرا نشدن قانون یا حکم مقام قضایی است والا اگر فعل یا ترک فعل مأمور و مستخدم دولتی در جلوگیری از اجرای قانون یا حکم مقام قضایی تأثیری نداشته باشد موضوع مشمول ماده ۵۶۷ نخواهد بود. عنصر معنوی این جرم، سوء نیت عام است.

مبحث چهارم: مجازات

مجازات پیش‌بینی شده انفصال از خدمات دولتی از یک تا پنج سال برای مستخدمینی که از اجرای اوامر کتبی دولتی یا اجرای قوانین مملکتی و یا اجرای احکام یا اوامر مقامات قضایی یا هرگونه امری که از طرف مقامات قانونی صادر شده باشد جلوگیری نماید، می‌باشد.

براساس مفاد ماده ۲۳ قانون مجازات اسلامی مجازات مذکور از نوع مجازات تکمیلی و تبعی محسوب می‌شود و براساس ماده ۴۷ قانون اخیرالذکر صدور حکم و اجرای مجازات آن قابل تعویق و تعلیق است. البته باید توجه داشت اگر فعل مجرم منجر به خسارت شود براساس ماده ۵۱ قانون موصوف تعلیق مجازات تأثیری در پرداخت خسارات حاصله ندارد و این جرم به استناد ماده ۱۰۵ قانون مجازات اسلامی مشمول مرور زمان خواهد شد.

مبحث پنجم: مصادیق مجرمانه و مرتبط

۱) یکی از نمونه‌های مهم و جاری از مصادیق جرم مصرح در ماده موصوف عدم رعایت تکلیف قانونی بند "ب" ماده ۱۷ قانون برنامه ششم مصوب ۱۳۹۶/۱/۱۶ که مقرر نموده: "به منظور افزایش سرعت و کارایی گردش حساب‌های درآمدی و هزینه‌ای دولت، شفاف‌سازی و ایجاد امکان نظارت برخط، بر کلیه حساب‌های دستگاه‌های

اجرائی و کاهش اثرات منفی عملیات مالی دولت بر نظام بانکی، کلیه حساب‌های بانکی اعم از ریالی و ارزی برای وزارتخانه‌ها، مؤسسات، شرکت‌ها، سازمان‌ها، دانشگاه‌های دولتی و اعتبارات دولتی نهادهای عمومی غیردولتی، صرفاً از طریق خزانه‌داری کل کشور و نزد بانک مرکزی افتتاح می‌شود. دستگاه‌های یادشده موظف‌اند کلیه دریافت‌ها و پرداخت‌های خود را فقط از طریق حساب‌های افتتاح‌شده نزد بانک مرکزی انجام دهند.^۲ است.

۲) صدور هرگونه بخشنامه‌ای که اجرای اوامر کتبی دولتی یا اجرای قوانین مملکتی و یا اجرای احکام یا اوامر مقامات قضایی منوط به تأیید مقام مافوق و یا تأیید دفتر حقوقی اعلام نماید از مصادیق جرم مصرح در این قانون می‌باشد که در همین خصوص می‌توان به آرای شماره ۵۴۱ و ۵۴۲ هیئت عمومی دیوان عدالت اداری اشاره نمود.

۳) عدم اجرای تکالیف مقرر در قانون تعاریف محدوده و حریم شهر، روستا و شهرک مصوب ۱۳۸۴/۱۰/۱۴، توسط مسئولان ذی‌ربط شهرداری به استناد ماده ۱۲ قانون مذکور تجاوز به حقوق عمومی محسوب و جرم لحاظ شده است، لذا در مواردی که با مجوز غیرمجاز شهرداری باعث نادیده گرفتن ضوابط مقرر در این قانون به‌ویژه مباحث حریم بشود شامل جرم اخیرالذکر می‌شود.

۴) واگذاری غیرقانونی مناطق تحت حفاظت محیط‌زیست^۱، براساس قوانین و مقررات ذیل واگذاری مناطق تحت حفاظت سازمان حفاظت محیط‌زیست تحت هر عنوان و به

۱. به استناد رأی وحدت رویه شماره ۶۸۵ مورخ ۱۳۸۴/۱۲/۲۳ هیئت عمومی دیوان عالی کشور، اعمال ارتكابی متهمان درمورد تخریب منابع طبیعی و محیط‌زیست به‌منظور تصرف، با ماده «۶۹۰» قانون مجازات اسلامی و درمورد قطع اشجار، با ماده «۴۲» قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع منطبق است زیرا هریک از اعمال ارتكابی واجد جنبه جزایی خاص بوده و از مصادیق ماده «۴۷» قانون مجازات اسلامی و تعدد مادی جرم محسوب می‌گردد.

هر شکل غیرقانونی بوده و حتی در صورت واگذاری باید نسبت به استرداد زمین اقدام شود.

تبصره ۱ ماده ۳ آیین نامه اجرایی قانون جلوگیری از خرد شدن اراضی کشاورزی و ایجاد قطعات مناسب فنی، اقتصادی مصوب هیئت وزیران در جلسه ۱۳۹۵/۱۲/۸ که اشعار می دارد: اداره جهاد کشاورزی مربوط مکلف است در مورد ملی و دولتی نبودن اراضی کشاورزی واقع در حریم شهرها و اراضی واقع در خارج از حریم شهرها و همچنین وقوع آن ها در مناطق چهارگانه تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست حسب مورد از ادارات راه و شهرسازی، منابع طبیعی و آبخیزداری یا حفاظت محیط زیست شهرستان مربوط استعلام نماید. ادارات مذکور موظف اند ظرف حداکثر یک ماه پاسخ استعلام اداره جهاد کشاورزی را به صورت کتبی اعلام نمایند.

براساس تبصره ۳ ماده ۱۱ اصلاح مواد (۸) و (۱۱) آیین نامه عمران اراضی بایر مصوب وزیران عضو کمیسیون امور زیربنایی، صنعت و محیط زیست در جلسه مورخ ۱۳۸۸/۵/۱۸ اراضی بایر واقع در داخل محدوده، حریم شهرها و شهرک های مصوب و نیز در مناطق چهارگانه سازمان حفاظت محیط زیست مصوب از شمول مقررات این آیین نامه خارج می باشد و تابع قوانین و مقررات مربوط خواهد بود.

ماده ۱۹ آیین نامه اجرایی قانون ساماندهی و حمایت از تولید و عرضه مسکن مصوب وزیران عضو کارگروه موضوع بند (الف) تصویب نامه شماره ۴۰۰۱/ت/۲۹۲۳۸ هـ مورخ ۱۳۸۷/۳/۱۹ جلسه مورخ ۱۳۸۷/۸/۲۰ که اشعار می دارد: کلیه وزارتخانه ها، مؤسسات و دستگاه های دولتی و همچنین شرکت هایی که صد درصد سرمایه و سهام آن ها متعلق به دولت می باشد، مکلف اند نسبت به واگذاری و تحویل رایگان اراضی در اختیار خود که در چارچوب مکان یابی موضوع ماده (۶) قانون قرار می گیرند (به استثناء مناطق چهارگانه تحت مدیریت سازمان حفاظت

محیط زیست)، ظرف دو ماه از درخواست وزارت مسکن و شهرسازی اقدام نمایند. ادارات ثبت اسناد و املاک نیز مکلف اند پس از اعلام وزارتخانه یادشده ظرف یک ماه نسبت به تفکیک و ثبت انتقال ملک در دفتر املاک و صدور سند مالکیت به نام دولت با نمایندگی وزارت مسکن و شهرسازی اقدام نمایند.

ماده ۶ قانون ساماندهی و حمایت از تولید و عرضه مسکن مصوب ۱۳۸۷/۲/۲۵ مجلس شورای اسلامی که اشعار می دارد: وزارت مسکن و شهرسازی موظف است نسبت به مطالعه و مکان یابی جهت تأمین اراضی مورد نیاز در قالب انواع طرح های توسعه شهری به صورت متصل (با اولویت توسعه درونی)، منفصل (ایجاد مجتمع های مسکونی، شهرک ها و شهرهای جدید) و همچنین توسعه سکونتگاه های موجود در پهنه سرزمین با رعایت ضوابط و مقررات شهرسازی اقدام نماید. کلیه وزارتخانه ها، مؤسسات دولتی و شرکت های دولتی که صددرصد (۱۰۰٪) سرمایه و سهام آنها متعلق به دولت می باشد مکلف اند نسبت به واگذاری رایگان اراضی در اختیار خود که در چارچوب مکان یابی های موضوع این قانون واقع می گردند به استثناء مناطق چهارگانه تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست به وزارت مسکن و شهرسازی حسب درخواست وزارتخانه مذکور با فوریت اقدام نمایند

ماده ۴ آیین نامه اجرایی صدور اسناد مالکیت اراضی کشاورزی مصوب جلسه مورخ ۱۳۸۶/۳/۲۰ وزرای عضو کمیسیون لوایح هیئت دولت، که اشعار می دارد: مدیریت جهاد کشاورزی شهرستان ضمن بررسی تقاضاهای واصل شده، گواهی لازم مبنی بر صدور سند مالکیت اراضی موضوع این آیین نامه و بلامانع بودن از لحاظ مقررات اراضی موات و منابع ملی و اصلاحات اراضی و عدم تداخل با مناطق چهارگانه تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست و سایر مقررات مرتبط صادر و به اداره های ثبت اسناد و املاک محل ارسال می کند.

تبصره ۵ ماده ۳۳ قانون اصلاح ماده (۳۳) اصلاحی قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۸۶/۴/۹ مجمع تشخیص مصلحت نظام که اشعار می‌دارد: واگذاری اراضی موضوع تبصره (۴) ماده (۳۱) اصلاحی قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۵۴/۳/۱۴ در مناطق مذکور در بند (الف) ماده (۳) قانون حفاظت و بهسازی محیط‌زیست مناطق چهارگانه تحت حفاظت مصوب ۱۳۵۳/۳/۲۸ ممنوع بوده و نسبت به استرداد زمین اقدام خواهد شد.

ذیل تبصره ۳ ماده ۴ آیین‌نامه مربوط به استفاده از اراضی، احداث بنا و تأسیسات در خارج از محدوده قانونی و حریم شهرها موضوع مصوبه مورخ ۱۳۷۳/۱۱/۲ هیئت وزیران که اشعار می‌دارد: احداث شهرها و شهرک‌های جدید در مناطق چهارگانه سازمان حفاظت محیط‌زیست ممنوع است.^۱

۱. به استناد ماده ۸ قانون منع فروش و واگذاری اراضی فاقد کاربری مسکونی برای امر مسکن کلیه سازمان‌ها، مؤسسات و شرکت‌های تأمین‌کننده خدمات آب، برق، گاز، تلفن و نظایر آن مکلف‌اند خطوط و انشعاب به ساختمان‌ها را برحسب مراحل مختلف عملیات ساختمانی فقط در قبال ارائه پروانه معتبر ساختمانی، گواهی عدم خلاف یا گواهی پایان ساختمان معتبر صادر شده توسط مراجع مسئول صدور پروانه (شهرداری، بخشداری و دهیاری) و ذکر شماره و تاریخ مدارک مذکور در قراردادهای واگذاری، تأمین و واگذار نمایند.

۵) تخلف در رفع تصرف اراضی ملی^۱، براساس تبصره «۴» قانون ماده واحد و قسمت اخیر ماده «۳۴» قانون حفاظت از جنگل‌ها و مراتع، دستگاه‌های ذی‌ربط مکلف شده‌اند نسبت به رفع تصرف و خلع ید از اراضی متصرفی بعد از سال ۱۳۶۵ اقدام نمایند. براساس تبصره «۴» ماده واحد قانون تعیین تکلیف اراضی اختلافی موضوع اجرای ماده «۵۶» قانون حفاظت از جنگل‌ها و مراتع، دولت مکلف شده است نسبت به خلع ید از اراضی متصرفی بعد از اعلام مورخ ۱۳۶۵/۱۲/۱۶ دولت جمهوری اسلامی، توسط دستگاه‌های ذی‌ربط اقدام لازم به عمل آورد. مطابق قسمت اخیر ماده «۳۴» اصلاحی قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع، از زمین‌های منابع ملی تصرف شده بعد از سال ۱۳۶۵ باید بدون قید و شرط رفع تصرف گردد.^۲

۱. جرم واگذاری غیرمجاز اراضی ملی: از مصادیق جرم مصرح تبصره ۷ ماده ۶۹ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت درخصوص اموال دولتی و ماده ۶۷۴ قانون مجازات اسلامی محسوب می‌شود. براساس رأی شماره ۳۷۳ هیئت عمومی دیوان عدالت اداری با موضوع ابطال نامه شماره ۰۲۰/۴۷۹۰/م مورخ ۱۳۸۶/۱۲/۵ وزیر جهاد کشاورزی درمورد واگذاری اراضی خلع‌ید شده به شرح زیر واگذاری اراضی ملی به استناد این نامه از تاریخ صدور رأی خلاف قانون می‌باشد نظر به اینکه وزارت جهاد کشاورزی (سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری) مطابق ماده ۵۵ قانون حفاظت از جنگل‌ها و مراتع مکلف به جلوگیری از تصرف عدوانی اراضی جنگلی و در صورت تصرف عدوانی موظف به طرح شکایت جهت تعقیب و مجازات و خلع‌ید از متصرف هست و اختیارات مصرح در مواد ۳۰ و ۳۴ قانون حفاظت از جنگل‌ها و مراتع و مواد ۳۱ و ۳۲ از آیین‌نامه اجرایی لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی واگذاری و احیاء اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران، ناظر به واگذاری اراضی در صورت تقاضا و ارائه طرح و تصویب آن توسط کمیسیون مندرج در تبصره ماده ۳۲ هست. لذا نامه محرمانه شماره ۰۲۰/۴۷۹۰/م مورخ ۱۳۸۶/۱۲/۵ وزیر جهاد کشاورزی به‌عنوان رئیس سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور مبنی بر واگذاری اراضی خلع‌ید شده به متصرفین عدوانی به جهات و مسائل فنی، حقوقی و اجتماعی و چنانچه مصلحت امر اقتضاء نماید، خلاف قوانین و مقررات مارالذکر و خارج از حدود اختیارات هست و به استناد بند یک ماده ۱۹، ماده ۲۰ و ماده ۴۲ قانون دیوان عدالت اداری از تاریخ صدور (۱۳۸۶/۱۲/۵) ابطال می‌گردد.

۲. مطابق رأی وحدت رویه شماره‌ی ۶۵۹ مورخ ۱۳۸۱/۳/۷ هیئت عمومی دیوان عالی کشور، هرچند تجاوز به اراضی ملی و تصرف عدوانی آن اراضی با مورد لحاظ قرار دادن ماده «۱۷» قانون مجازات اسلامی دارای مجازات بازدارنده است، ولی چون جرم مذکور از جرایم مستمر می‌باشد و تا وقتی که تصرف ادامه دارد، موضوع مشمول مرور زمان نخواهد شد، بنابراین مستلزم رفع تصرف می‌باشد.

۶) حسب ماده ۱۰۰ قانون شهرداری مصوب ۱۳۳۴/۴/۱۱ و اصلاحات بعدی و تبصره‌های ذیل آن، وظیفه جلوگیری از ساخت‌وسازهای فاقد پروانه یا برخلاف مفاد پروانه به عهده شهرداری می‌باشد نظریه شماره ۲۱۳۰/۹۲/۷ - ۸/۱۱/۱۳۹۲ اداره کل حقوقی قوه قضائیه به شرح زیر ابعاد مختلف این تکلیف را مشخص می‌کند:

مستفاد از مقررات قانون شهرداری خصوصاً ماده ۱۰۰ و تبصره‌های ذیل آنکه ناظر بر تخلفات ساختمانی می‌باشد، شهرداری‌ها با وقوع تخلفات ساختمانی مالکین املاک چه آنکه دارای پروانه ساختمانی و یا فاقد آن باشد و یا خارج از حدود پروانه احداث بنا نماید، موضوع را در کمیسیون‌های ماده ۱۰۰ مطرح می‌نمایند. اما این حق برای شهرداری و یا مقامات آن پیش‌بینی نشده که از اعلام وقوع تخلف ساختمانی انصراف حاصل کنند یا گزارش تخلف ساختمانی را استرداد نمایند.

در فرض استعلام، رأی قطعی کمیسیون موضوع ماده ۱۰۰ قانون شهرداری تا زمانی که از سوی مرجع ذیصلاح یعنی دیوان عدالت اداری نقض شود، به اعتبار و قوت خود باقی است. ولی چنانچه شهرداری اعلام کند که موضوع تخلف که به تقاضای شهرداری در کمیسیون ماده ۱۰۰ مطرح و درمورد آن رأی صادر شده منتفی گردیده، اجرای رأی کمیسیون نیز منتفی خواهد بود. شایان ذکر است در قوانین مربوط، اعاده دادرسی نسبت به آرای کمیسیون ماده ۱۰۰ یاد شده پیش‌بینی نشده است.

همچنین طبق ماده ۲ قانون تعاریف محدوده و حریم شهر، روستا و شهرک و نحوه تعیین آن‌ها "نظارت بر احداث هرگونه ساختمان و تأسیسات که به موجب طرح‌ها و ضوابط مصوب در داخل حریم شهر مجاز شناخته شده و حفاظت از حریم به عهده

شهرداری بوده و هرگونه ساخت‌وساز غیرمجاز در این حریم تخلف محسوب و با متخلفین طبق مقررات رفتار خواهد شد.^۱

حسب نظریه شماره ۱۶۳۳/۹۲/۷ - ۲۵/۸/۱۳۹۲ اداره کل حقوقی قوه قضائیه، ساختمان‌های دارای کاربری مسکونی بوده و متعاقباً تغییر کاربری آن صورت پذیرفته است، چون موضوع رأی کمیسیون ماده ۱۰۰ ناظر به «ساختمان» بوده، و ساختمان تخریب شده رأی این کمیسیون نیز منقضی می‌گردد و حق مکتسب صدق نمی‌کند با عبارت دیگر جریمه کردن متخلف باعث ایجاد حق مکتسب در تغییر کاربری برای وی نمی‌شود، تا زمانی که ساختمان پابرجاست رأی کمیسیون ماده ۱۰۰ باقی است و ذی‌نفع می‌تواند از آن استفاده کند، بعد از تخریب ساختمان چنانچه شخص بخواهد پروانه ساختمانی بگیرد، شهرداری برای صدور پروانه ساختمانی جدید، تقاضای مالک را با طرح‌های مصوب شهری (طرح تفصیلی) مطابقت می‌دهد و براساس آن پروانه صادر می‌نماید.

جرایم متوجه مسئولین ذی‌ربط شهرداری^۱ از جهت عدم اقدام قانونی لازم درخصوص جلوگیری ساخت‌وساز غیرمجاز و عدم ارجاع به کمیسیون^۱ ماده ۱۰۰ از مصادیق جرم مصرح در ماده ۵۷۶ قانون مجازات اسلامی محسوب می‌شود.

۱. نظر ۷/۳۶۸۱ - ۹۰/۷/۲۳ - اداره کل حقوقی قوه قضائیه: نظر به اینکه ماده ۵۷۶ به صاحب‌منصبان و مستخدمین و مأمورین دولتی و شهرداری‌ها در هر رتبه و مقامی که هستند، می‌باشد و با عنایت به ماده ۱۴ مکرر قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخابات شهرداران، عضویت در کلیه شوراهای موضوع قانون مذکور افتخاری است و شغل محسوب نمی‌شود، بنا به مراتب فوق اعضای شوراهای اسلامی شهر و روستا از شمول ماده ۵۷۶ خارج هستند ولی چنانچه احدی از کارمندان دولت به‌عنوان مأمور به خدمت در شورا انجام‌وظیفه نماید و از مقام خود استفاده نموده و از اوامر کتبی دولتی، اجرای قوانین مملکتی، اجرا احکام و یا اوامر مقامات قضایی یا هرگونه امری که از طرف مقامات قانونی صادر شده باشد جلوگیری نماید، مشمول مجازات مصرح در ماده قانونی مرقوم خواهد شد.

۷) عدم اجرای ماده ۲ قانون هوای پاک مصوب ۱۳۹۶/۶/۲۵ که مقرر داشتند تمامی اشخاص، دستگاه‌ها و مؤسسات اعم از دولتی و غیردولتی و دستگاه‌هایی که شمول قانون بر آن‌ها مستلزم ذکر و یا تصریح نام است و تمامی اشخاص مستقر در مناطق آزاد تجاری-صنعتی، مناطق ویژه اقتصادی، شهرک‌ها و نواحی صنعتی موظفند تا مقررات این قانون را رعایت نمایند. سازمان {حفاظت محیط زیست}، مسئول نظارت بر حسن اجرای این قانون است.

در تبصره ۲ این ماده صراحتاً مصوب شده است که در این شرایط تمامی دستگاه‌ها و ارگان‌های ذی‌ربط در محدوده ضوابط قانونی موظف به همکاری در رعایت الزامات اعلامی سازمان می‌باشند. مسئولان و مدیران مستنکف از این حکم، مشمول ماده ۵۷۶ قانون مجازات اسلامی (کتاب پنجم تعزیرات) می‌شوند.

۸) عدم اجرای ماده ۱۰ قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور که مقرر داشته است وزیر یا مسئول دستگاه مربوط موظف است از تاریخ دریافت گزارش‌های بازرسی، حداکثر ظرف ده روز عملیات اجرایی را جهت انجام پیشنهادهای مندرج در گزارش مزبور، شروع و مفاد جریان کار را مرتباً به اطلاع سازمان برساند. سازمان موظف است تا حصول نتیجه نهایی، جریان امر را پیگیری نماید.

در تبصره این ماده مصوب شده است که در مواردی که پیشنهادهای سازمان برای جلوگیری از وقوع جرم، تکرار تخلف با سوء جریان امور باشد و عدم اجرای آن‌ها

۱. نظریه شماره ۲۱۳۰/۹۲/۷- ۸/۱۱/۱۳۹۲ اداره کل حقوقی قوه قضاییه: مستفاد از مقررات قانون شهرداری خصوصاً ماده ۱۰۰ و تبصره‌های ذیل آنکه ناظر بر تخلفات ساختمانی می‌باشد، شهرداری‌ها با وقوع تخلفات ساختمانی مالکین املاک چه آنکه دارای پروانه ساختمانی و یا فاقد آن باشد و یا خارج از حدود پروانه احداث بنا نماید، موضوع را در کمیسیون‌های ماده ۱۰۰ مطرح می‌نمایند. اما این حق برای شهرداری و یا مقامات آن پیش‌بینی نشده که از اعلام وقوع تخلف ساختمانی انصراف حاصل کنند یا گزارش تخلف ساختمانی را استرداد نمایند.

موجب انجام عمل غیرقانونی شود و مسئول مربوط از انجام آن استنکاف نماید با رسیدگی و احراز در دادگاه صالح مشمول مجازات مقرر در تبصره ۱ ماده ۸ (ماده ۵۷۶) این قانون می باشد.

فصل دوم: استفاده غیرمجاز از اموال و وجوه دولتی

مبحث اول: عنصر قانونی

عنصر قانونی ماده ۵۹۸ «تصرف غیرقانونی» و یا اهمال یا تفریطی که موجب تضییع اموال و وجوه دولتی شده و یا مصارف آنان در مواردی که در قانون اعتباری برای آن منظور نشده یا در غیر مورد معین یا زائد بر اعتبار مصرف شده باشد. در این ماده مقرر شده است: "هریک از کارمندان و کارکنان ادارات و سازمان‌ها یا شوراهای شهرداری‌ها و مؤسسات^۱ و شرکت‌های دولتی^۲ و یا وابسته به دولت^۳ و یا نهادهای انقلابی و بنیادها و مؤسساتی که زیر نظر ولی فقیه اداره می‌شوند و دیوان محاسبات و مؤسساتی^۴ که به کمک مستمر دولت اداره می‌شوند و یا دارندگان پایه قضایی و به‌طور کلی اعضا و کارکنان قوای سه‌گانه و همچنین نیروهای مسلح و مأمورین به خدمات عمومی^۵ اعم از رسمی و غیررسمی وجوه نقدی یا مطالبات یا حوالجات^۱ یا

۱. ماده ۲ قانون مدیریت خدمات کشوری: مؤسسه دولتی: واحد سازمانی مشخصی است که به موجب قانون ایجاد شده یا می‌شود و با داشتن استقلال حقوقی، بخشی از وظایف و اموری را که بر عهده یکی از قوای سه‌گانه و سایر مراجع قانونی می‌باشد انجام می‌دهد. کلیه سازمان‌هایی که در قانون اساسی نام‌برده شده است در حکم مؤسسه دولتی شناخته می‌شود.

۲. نظریه ۷/۱۶۲۵ - ۱۳۹۱/۸/۶ اداره کل حقوقی قوه قضاییه: نظر به لزوم رعایت اصل تفسیر مضیق قوانین جزایی، اگر دولت در شرکتی صاحب درصدی از سهام یا سرمایه باشد ولی به لحاظ عدم رسیدن سهم دولت به نصاب قانونی مذکور در تعاریف مربوط به شرکت دولتی و وابسته به دولت، آن شرکت مشمول عناوین مذکور نگردد، استفاده غیرمجاز کارکنان آن از اموال چنین شرکتی مشمول ماده ۵۹۸ نمی‌شود.

۳. نظریه ۷/۱۱۶۸۶ - ۸۰/۱۲/۲۱ اداره کل حقوقی قوه قضاییه: هرگاه کارکنان بانک‌های دولتی و شرکت‌های تابعه آن مرتکب جرایم مذکور در ماده ۵۹۸ ق.م.ا.شوند، مشمول حکم مقرر در این ماده خواهند شد.

۴. ماده ۳ قانون مدیریت خدمات کشوری: مؤسسه یا نهاد عمومی غیردولتی: واحد سازمانی مشخصی است که دارای استقلال حقوقی است و با تصویب مجلس شورای اسلامی ایجاد شده یا می‌شود و بیش از پنجاه درصد بودجه سالانه آن از محل منابع غیردولتی تأمین گردد و عهده‌دار وظایف و خدماتی است که جنبه عمومی دارد.

۵. نظریه شماره ۲۰۴۶۳ مورخ ۱۳۹۷/۹/۱۳ کمیسیون حقوقی سازمان: مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی به موجب ماده ۳ قانون مدیریت خدمات کشوری تعریف و در قانون فهرست نهادهای و مؤسسات عمومی غیردولتی

سهام و سایر اسناد و اوراق بهادار^۲ یا سایر اموال^۳ متعلق به هر یک از سازمان‌ها و مؤسسات فوق‌الذکر یا اشخاصی که برحسب وظیفه به آن‌ها سپرده شده است را مورد استفاده غیر مجاز قرار دهد بدون آنکه قصد تملک آن‌ها را به نفع خود یا دیگری داشته باشد، متصرف غیر قانونی محسوب و علاوه بر جبران خسارات وارده و پرداخت

تصریح شده‌اند. لذا چنانچه تشکلهای مذکور {سازمان‌های نظام‌مهندسی، نظام پزشکی و دامپزشکی، کانون‌های کارشناسان رسمی دادگستری، وکلا و بازنشستگان} در قانون فهرست نهادها و مؤسسات غیردولتی ذکر شده باشند، مؤسسه یا نهاد عمومی غیردولتی خواهند بود. در غیر این صورت از شمول این مؤسسات خارج می‌باشند و اما در مورد شمول احکام راجع به مؤسسات مأمور به خدمات عمومی بر سازمان‌های یادشده، هرچند این سازمان‌ها در بند ۳ قانون ارتقاء سلامت نظام اداری، مؤسسات خصوصی عهده‌دار مأموریت عمومی تعریف شده‌اند، ولی از آنجاکه در قانون راجع به محاکم و مجازات مأمورین به خدمات عمومی (مصوب ۱۳۵۱) مأمورین به خدمات عمومی تعریف شده‌اند و مؤسسات عهده‌دار مأموریت عمومی در تعریف مذکور قرار نمی‌گیرند، مضافاً مؤسسات «مأمور به خدمات عمومی» با مؤسسات «عهده‌داری به مأموریت عمومی» در وصف متفاوت می‌باشند. لذا سازمان‌های یادشده که نوعاً صنفی هستند را نمی‌توان در زمره مؤسسات مأمور به خدمات عمومی محسوب کرد مگر آنکه قانون‌گذار به تصریح آن‌ها را در زمره مأمور به خدمات عمومی ذکر نماید. از این‌رو در عناوین جزایی که بر مأمورین به خدمات عمومی حاکم است، نمی‌توان احکام این عناوین را بر این سازمان‌ها حاکم دانست.

۱. ماده ۲۱ قانون محاسبات عمومی کشور: حواله اجازه‌ای است که کتباً وسیله مقامات مجاز وزارتخانه یا مؤسسه دولتی و یا شرکت دولتی و یا دستگاه اجرایی محلی و یا نهادهای عمومی غیردولتی و یا سایر دستگاه‌های اجرایی برای تأدیه تعهدات و بدهی‌های قابل پرداخت از محل اعتبارات مربوط به عهده ذی‌حساب در وجه ذیف‌ع صادر می‌شود.

۲. تبصره ۲ ماده ۱۳ قانون محاسبات عمومی کشور: اسناد و اوراق بهادار متعلق به سازمان‌های مذکور در این ماده نیز در حکم وجوه عمومی است.

۳. ماده ۱۰۶ قانون محاسبات عمومی کشور - مسئولیت حفظ و حراست و نگهداری حساب اموال منقول دولتی و غیرمنقول در اختیار وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی یا وزارتخانه یا مؤسسه دولتی استفاده‌کننده و نظارت و تمرکز حساب اموال مزبور با وزارت امور اقتصادی و دارایی می‌باشد. در اجرای این ماده وزارت امور اقتصادی و دارایی مجاز است در مواردی که لازم تشخیص دهد به حساب و موجودی اموال وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی به طرق مقتضی رسیدگی نماید و دستگاه‌های مزبور مکلف به همکاری و ایجاد تسهیلات لازم در این زمینه خواهند بود و در هر حال رسیدگی و نظارت وزارت امور اقتصادی و دارایی رفع مسئولیت دستگاه‌های دولتی مربوط نخواهد بود.

اجرت المثل به شلاق تا (۷۴) ضربه محکوم می‌شود و در صورتی که منتفع شده باشد علاوه بر مجازات مذکور به جزای نقدی معادل مبلغ انتفاعی محکوم خواهد شد و همچنین است در صورتی که به علت اهمال^۱ یا تفریط^۲ موجب تضییع اموال و وجوه^۳ دولتی^۴ گردد و یا آن را به مصارفی برساند که در قانون اعتباری برای آن منظور نشده^۵ یا در غیر مورد معین یا زائد بر اعتبار مصرف نموده باشد."

۱. نظریه ۷/۲۴۱۰ - ۸۰/۳/۹ - اداره کل حقوقی قوه قضاییه: اگر بی‌احتیاطی از نوع اهمال باشد مشمول ذیل ماده ۵۹۸ ق.م.ا خواهد شد. توضیح آنکه بی‌احتیاطی اعم است از اهمال به این معنی که هرگونه اهمالی از مصادیق بی‌احتیاطی می‌باشد. اما بعضی از مصادیق بی‌احتیاطی اهمال نیست.

۲. ماده ۸۵ قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح: هر نظامی که به علت اهمال یا تفریط موجب نقص یا تضییع اموال مذکور در ماده (۸۴) این قانون شود و خسارت وارده بیش از مبلغ ده میلیون (۱۰ ۰۰۰ ۰۰۰) ریال باشد به حبس از سه ماه تا دو سال محکوم می‌شود. در صورتی که خسارت وارده کمتر از این مبلغ باشد، علاوه بر جبران خسارت وارده، با وی مطابق آئین‌نامه انضباطی رفتار می‌شود.

۳. نظریه ۷/۵۳۳۱ - ۸۶/۸/۱۳ - اداره کل حقوقی قوه قضاییه: موضوع قسمت اخیر ماده ۵۹۸ ق.م.ا اهمال و تفریط موجب تضییع اموال و وجوه دولتی، فقط شامل اموال موجود دولت است و اهمال در وصول مطالبات دولت یا تأخیر در وصول آن‌ها از شمول آن خارج است.

۴. نظریه ۷/۹۲/۱۷۴۲ - ۹۲/۹/۶ - اداره کل حقوقی قوه قضاییه: چنانچه تضییع وجوه و اموال دولتی ناشی از اهمال یا تفریط کارمندان بانک دولتی یا بانکی که بخشی از سهام آن (به هر میزان) متعلق به دولت باشد، عمل ارتكابی می‌تواند از مصادیق ماده مرقوم محسوب گردد، ولی چنانچه بانکی کلاً خصوصی است و دولت هیچ سهمی در آن ندارد به لحاظ تصریح «تضییع وجوه و اموال دولتی» در قسمت دوم ماده مرقوم، شمول ماده فوق نخواهد شد.

۵. ماده ۹۰ قانون محاسبات عمومی کشور - اعمال نظارت مالی بر مخارج وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و شرکت‌های دولتی از نظر انطباق پرداخت‌ها با مقررات این قانون و سایر قوانین و مقررات راجع به هر نوع خرج، به عهده وزارت امور اقتصاد و دارایی است. تبصره - نظارت عملیاتی دولت بر اجرای فعالیت‌ها و طرح‌های عمرانی که هزینه آن‌ها از محل اعتبارات جاری و عمرانی منظور در قانون بودجه کل کشور تأمین می‌شود، به منظور ارزشیابی و از نظر مطابقت عملیات و نتایج حاصله با هدف‌ها و سیاست‌های تعیین شده در قوانین برنامه عمرانی و قوانین بودجه کل کشور و مقایسه پیشرفت کار با جدول‌های زمان‌بندی به ترتیبی که در قانون برنامه بودجه کشور مقرر شده و یا خواهد شد کماکان به عهده وزارت برنامه بودجه می‌باشد.

مبحث دوم: عنصر مادی

در ابتدا به منظور درک صحیح موضوع، معنای لغوی و اصطلاحی واژه‌ها بررسی می‌شود: تصرف در واژگان عربی به معنای «اختیار عمل داشتن، چیزی را به میل خود تغییر دادن و با آن رفتار کردن» آمده است (جرّ، خلیل، ۱۳۸۴، ص ۵۸۲) و در فارسی به معنای «دست به کاری زدن، به دست آوردن، چیزی را مالک شدن» آمده است (عمید، ۱۳۷۹، ص ۳۹۹). تصرف در اصطلاح حقوق «عبارت است از اینکه مالی تحت اختیار کسی باشد و او بتواند نسبت به آن مال در حدود قانون یا به عدوان تصمیم بگیرد.» (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۲، ص ۱۵۴) تعریف دیگر آن «عبارت از تسلط و اقتداری است عرفی، که انسان در مقام اعمال حق خود بر مالی دارد.» (کاتوزیان، ۱۳۸۱، ص ۱۸۷). لذا تصرف را می‌توان در اختیار و استیلاء داشتن به حق یا مال دانست.

ترکیب لغوی غیرقانونی مترادف با غیرمجاز و نامشروع می‌باشد. در اصطلاح تصرف غیرقانونی «عبارت از تصرف بدون مجوز قانونی اموال دولت (یا اموالی که متعلق به افراد و اشخاص است و دولت به امانت آن‌ها را نگه می‌دارد) در اموال منقولی که امین در نگهداری آن‌ها هستند.» (جعفری لنگرودی، پیشین، ص ۱۵۶) تعریف شده است. پس تصرف غیرقانونی عبارت است از استیلاء در اموال یا حقوق دیگری و استفاده از آن، خارج از اختیارات قانونی و یا بدون مجوز مقامات صلاحیت‌دار. واژه وجوه جمع وجه و در لغت به معنی؛ چهره، طریقه و پول آمده است (عمید، پیشین، ص ۱۱۸). وجوه از نظر عرف به معنای نقدینگی پول رایج داخلی یا خارجی می‌آید. واژه اموال که جمع مال است، در فارسی به معنای؛ «دارایی، آنچه در ملک شخص باشد.» (همان، ص ۱۰۴۱) در لسان حقوقی «مال به چیزی گفته می‌شود که بتواند مورد دادوستد قرار گیرد و از نظر اقتصادی ارزش مبادله را داشته باشد.» (امامی، ۱۳۷۲، ص ۱۹).

ماده ۱۳ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۶۶ وجوه عمومی چنین تعریف نموده است: «وجوه عمومی عبارت است از نقدینه‌های مربوط به وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و شرکت‌های دولتی و نهادها و مؤسسات عمومی غیردولتی و مؤسسات وابسته به سازمان‌های مذکور که متعلق به حق افراد و مؤسسات خصوصی نیست و صرف نظر از نحوه و منشأ تحصیل آن منحصرأ برای مصارف عمومی به موجب قانون قابل دخل و تصرف می‌باشد. تبصره ۱ - وجوهی نظیر سپرده، وجه‌الضمان و مانند آن‌ها که به‌طور موقت در اختیار دستگاه‌های مذکور در این ماده قرار می‌گیرد و پس از انقضاء مدت معین و یا حصول شرایط خاص قابل استرداد است مادام که در اختیار دستگاه‌های مزبور می‌باشد تصرف در آن‌ها بدون رضایت صاحب وجه یا احراز اعراض صاحب آن در حکم تصرف غیرقانونی در وجوه عمومی تلقی می‌گردد.»

در نهایت وجوه دولتی شامل هرگونه نقدینگی رایج داخلی یا خارجی که در قالب اعتبارات سنواتی یا درآمدها و سایر روش‌های قانونی در اختیار دستگاه‌های دولتی قرار می‌گیرد تا به‌منظور رفع احتیاجات جاری و اجرای طرح‌های تملک‌دارایی‌های سرمایه‌ای پرداخت و یا آن‌ها را به حساب‌های خزانه واریز کنند. ترکیب لغوی اموال دولتی: «اموالی که ملک دولت است و دولت مانند سایر اشخاص بر این اموال حق مالکیت دارد.» (کاتوزیان، پیشین، ص ۶۶) اموال عمومی هم اموالی است که برای استفاده مستقیم تمامی مردم مهیا است یا مختص به حفظ مصالح عمومی داده شده و دولت تنها می‌تواند آن را اداره کند مانند: معابر عمومی (کاتوزیان، پیشین، ص ۶۶).

نکته مهم: شمول این قانون بسیار گسترده بوده و شامل: کارمندان و کارکنان دولت، شوراها، شهرداری‌ها، مؤسسات دولتی، مؤسسات وابسته به دولت، نهادهای انقلابی، بنیادها، مؤسسات زیر نظر ولی فقیه، دیوان محاسبات، مؤسساتی که به کمک مستمر دولت اداره می‌شوند، دارندگان پایه قضایی، اعضا و کارکنان قوای سه‌گانه، نیروهای

مسلح، مأمورین به خدمات عمومی (برای تبیین تعاریف دستگاه فوق می‌توان قوانین و مقررات موضوعه مانند: مواد ۳، ۴، ۵ و ۱۳ قانون محاسبات عمومی و مواد ۱، ۲، ۳، ۴ و ۵ قانون مدیریت خدمات کشوری و بخصوص قانون فهرست نهادها و مؤسسات غیردولتی مراجعه نمود)

نظریه ۷/۲۸۸-۱۳۸۲/۲/۸ اداره کل حقوقی قوه قضائیه: چنانچه اشخاص و کارمندان مذکور در ماده ۵۹۸ اموال و وجوه را مورد استفاده غیرمجاز قرار دهند و با اهمال و تفریط موجبات تضییع آن‌ها را فراهم نمایند در صورتی مشمول مجازات مقرر در این ماده می‌شوند که اموال و وجوه به آنان سپرده شده باشد.

نظریه ۷/۱۵۹۲-۱۳۹۱/۸/۲ اداره کل حقوقی قوه قضائیه: تضییع اموال و وجوه دولتی توسط کارکنان و کارمندان مذکور در این ماده در اثر اهمال و یا تفریط آنان، در صورتی مشمول مجازات مقرر در این ماده می‌شود که اموال یا وجوه دولتی برحسب وظیفه به آنان سپرده شده باشد به عبارت دیگر بزه موضوع قسمت اخیر ماده ۵۹۸ اهمال یا تفریط موجب تضییع اموال و وجوه دولتی فقط شامل «اموال موجود دولت» است و اهمال در وصول مطالبات دولت یا تأخیر در وصول آن‌ها از شمول آن خارج است.

تصرف غیرقانونی اصولاً شامل بهره‌برداری و استفاده از منافع اموال می‌شود و عین مال به تبع ملازمه‌ای که با بهره‌برداری از منافع مال دارد، موضوع این جرم قرار می‌گیرد. لذا در بهره‌برداری و استفاده از منافع، بین اموال منقول و غیرمنقول تفاوتی نیست، همان گونه که می‌توان از منافع منقول بهره‌برداری و استفاده کرد، استفاده و بهره‌برداری از منافع غیرمنقول نیز امکان‌پذیر است و از این حیث منقول و غیرمنقول وضعیت کاملاً مشابه دارند. در غالب موارد، موضوع جرم تصرف غیرقانونی اولاً و بالذات، منفعت است و به تبع بهره‌برداری و استفاده از منافع، عین مال را شامل می‌شود. برعکس اختلاس که موضوع آن فقط عین مال است به علاوه رفتار مجرمانه اختلاس، برداشت و تصاحب

مال است و تحقق این معنا صرفاً در مورد اموال منقول متصور است و اموال غیر منقول را شامل نمی‌شود.

سوم اهمال و تفریط که منجر به تضییع مال می‌شود: اهمال در لغت به معنای «فرو گذاشتن، وا گذاشتن، در کاری یا درباره چیزی سستی و تبلی و سهل انگاری کردن» (عمید، پیشین، ص ۲۲۱) و تفریط در لغت به معنای «کوتاهی کردن در کاری، اظهار عجز کردن در کاری، بیهوده ساختن، ضایع کردن و تلف کردن مال» (همان، ص ۴۰۸) آمده است. طبق ماده ۹۵۲ قانون مدنی «تفریط عبارت است از ترک عملی که به موجب قرارداد یا متعارف برای حفظ مال غیر، لازم است.» بادقت در معنای لغوی و قانونی اهمال و تفریط مشخص می‌گردد این رفتار یک ترک فعل بوده و جزئی از تقصیر مرتکب می‌باشد به طوری که مرتکب طبق قوانین و مقررات یا شرح وظایف شغلی مسئول انجام فعلی بوده تا بدین طریق به اموال دولتی صدمه وارد نشود یا از بین نرود که با عدم انجام و ترک آن مال دولتی از بین رفته یا از انتفاع خارج شده است.

در واقع عنصر مادی این خیانت در امانت است با این فرق که مرتکب جرم در این ماده کارمند دولت و دستگاه‌های ذکر شده بوده و موضوع جرم هم وجوه و یا اموال دولتی و یا اشخاص است که به آن‌ها سپرده شده است که شامل اموال منقول و غیر منقول می‌شود (ماده ۱۲۲ قانون ثبت و ۱۱۲ تا ۱۱۵ قانون محاسبات عمومی و ماده ۶۹ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت) و با ماندن عین اموال، از منافع آن بهره‌مند می‌شود مانند استفاده غیر مجاز از خودرو دولتی و اعمال مادی شامل استعمال، تصاحب، تلف یا مفقود نمودن است.

الف) عنصر مادی جرم استفاده غیر مجاز از وجوه و یا اموال دولتی و یا اموال سپرده شده به صورت زیر محقق می‌شود:

۱. استفاده غیرمجاز وجوه یا اموال دستگاه موصوف در این ماده و حتی اموال اشخاصی که برحسب وظیفه به شخص مسئول نزد دستگاه‌های موصوف در ماده ۵۹۸ بدون قصد تملک به نفع خود یا دیگری.

۲. انتفاع شخصی و غیرمجاز از اموال دستگاه‌های مورد اشاره

(ب) عنصر مادی جرم تضییع اموال و وجوه دولتی

۱. تضییع اموال و وجوه موصوف به علت اهمال^۱ و تفریط که در قالب ترک فعل محقق می‌شود که به عنوان عمل مرتکب تلقی می‌شود که منجر به تضییع مال گردد.

۲. مصرف وجوه مذکور در مواردی که در قانون برای آن اعتباری منظور نشده است.

۳. مصرف وجوه در غیر مورد معین

۴. مصرف وجوه زائد بر اعتبار مصوب

۱. تبصره ماده ۱۴۵ قانون مجازات اسلامی تقصیر اعم از بی احتیاطی و بی مبالاتی است. مسامحه، غفلت، عدم مهارت و عدم رعایت نظامات دولتی و مانند آن‌ها، حسب مورد، از مصادیق بی احتیاطی یا بی مبالاتی محسوب می‌شود.

مبحث سوم: عنصر معنوی

عنصر معنوی نتیجه مجرمانه جرم تصرف غیرقانونی از جمله جرایم عمدی مطلق است که صرف نظر از حصول نتیجه، صرف ارتکاب آن جرم است برعکس جرم اختلاس که جرمی مقید به حصول نتیجه می باشد. تصرف غیرقانونی از جرایم مطلق است. با عنایت به اینکه جرم تصرف غیرقانونی در عداد جرایم عمدی محسوب می شود لیکن چون از جرایم مطلق است نیازی به اثبات سوءنیت خاص یا عمد در نتیجه نمی باشد و همان عمد در فعل کافی است. یعنی خواه مرتکب قصد نتیجه را که همان ضرر رسانیدن به دولت است را داشته باشد، خواه نه، در صورت استفاده یا مصرف غیر مجاز تحت تصرفش به عنوان متصرف غیرقانونی قابل مجازات خواهد بود.

عنصر معنوی این جرم، سوءنیت عام مرتکب در استفاده غیر مجاز از اموال متعلق به دولت و یا اهمال و تفریط در حفظ این اموال توسط مستخدمین مذکور در ماده ۵۹۸ می باشد. در واقع این جرم ناظر بر جرایم غیر عمدی است و در ماده ۱۴۵ قانون مجازات اسلامی و تبصره آن این گونه جرایم چنین تبیین شده است: "تحقیق جرایم غیر عمدی، منوط به احراز تقصیر مرتکب است. در جنایات غیر عمدی اعم از شبه عمدی و خطای محض مقررات کتاب قصاص و دیات اعمال می شود تقصیر اعم از بی احتیاطی و بی مبالائی است. مسامحه، غفلت، عدم مهارت و عدم رعایت نظامات دولتی و مانند آنها، حسب مورد، از مصادیق بی احتیاطی یا بی مبالائی محسوب می شود."

نظریه شماره ۷/۱۲۵۱ مورخ ۷۳/۲/۲۸ اداره حقوقی قوه قضائیه در همین خصوص اعلام داشته که طبق مواد ۶۱۲ و ۶۱۳ قانون مدنی، امین باید مال مورد امانت را به طوری که مالک مقرر نموده حفظ نماید و اگر برای حفاظت ترتیب خاصی مقرر داشته آن را رعایت کند والا ضامن است اما مسئولیت کیفری وقتی متوجه اوست که تعدی یا تفریط با سوءنیت باشد.

مبحث چهارم: مجازات

مجازات پیش‌بینی‌شده جهت تصرف غیرقانونی، جبران خسارت وارده و پرداخت اجرت‌المثل به شلاق تا ۷۴ ضربه و مجازات انتفاع حاصله از تصرف غیرمجاز جزای نقدی معادل مبلغ انتفاع می‌باشد.

براساس مفاد ماده ۲۳ قانون مجازات اسلامی مجازات مذکور از نوع مجازات تکمیلی و تبعی محسوب و براساس ماده ۴۷ قانون اخیرالذکر صدور حکم و اجرای مجازات آن قابل تعویق و تعلیق است. درهرحال براساس ماده ۵۱ قانون موصوف حتی تعلیق مجازات تأثیری در پرداخت خسارات حاصله ندارد و باید این خسارت حتماً جبران شود.

باید توجه داشت مفاد جرایم مصرح در ماده ۵۹۸ مشمول حکم مصرح در ماده ۳۶ قانون مجازات اسلامی می‌شود.^۱

۱. حکم محکومیت قطعی در جرایم موجب حد محاربه و افساد فی‌الارض یا تعزیر تا درجه چهار و نیز کلاهبرداری بیش از یک میلیارد (۱,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال درصورتی‌که موجب اخلال در نظم یا امنیت نباشد در یکی از روزنامه‌های محلی در یک نوبت منتشر می‌شود.
تبصره - انتشار حکم محکومیت قطعی در جرایم زیر که میزان مال موضوع جرم ارتكابی، یک میلیارد (۱,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال یا بیش از آن باشد، الزامی است و در رسانه ملی یا یکی از روزنامه‌های کثیرالانتشار منتشر می‌شود:

الف- رشاء و ارتشاء

ب- اختلاس

پ- اعمال نفوذ برخلاف حق و مقررات قانونی درصورت تحصیل مال توسط مجرم یا دیگری

ت- مداخله وزرا و نمایندگان مجلس و کارمندان دولت در معاملات دولتی و کشوری

ث- تبانی در معاملات دولتی

ج- اخذ پورسانت در معاملات خارجی

چ- تعدیات مأموران دولتی نسبت به دولت

ح- جرایم گمرکی

خ- قاچاق کالا و ارز

همچنین با توجه به مفاد ماده ۱۰۹ همین قانون جرایم مصرح در ماده ۵۹۸ مشمول مرور زمان نمی‌شود.^۱

مبحث پنجم: مصادیق مجرمانه و مرتبط

۱. عدم اجرای تکلیف مقرر در ماده ۴۴ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱ و اصلاحات بعدی مبنی بر اینکه شرکت‌های دولتی مکلف‌اند پس از تصویب ترازنامه و حساب سود و زیان شرکت توسط مجمع عمومی، حداکثر ظرفی یک ماه ترتیب پرداخت مبالغ مالیات و سود سهام دولت را در وجه وزارت امور اقتصادی و دارایی بدهند.
۲. عدم رعایت بند الف ماده ۶ قانون برنامه ششم توسعه مبنی بر اینکه برقراری هرگونه تخفیف، ترجیح یا معافیت مالیاتی جدید طی سال‌های اجرای قانون.
۳. عدم رعایت مفاد تبصره ۳ ماده ۵۰ قانون مالیات بر ارزش افزوده مصوب ۱۳۸۷/۲/۱۷ مبنی بر ممنوعیت هرگونه اعطاء بخشودگی و معافیت از پرداخت عوارض.

د- جرایم مالیاتی

ذ- پولشویی

ر- اخلال در نظام اقتصادی کشور

ز- تصرف غیرقانونی در اموال عمومی یا دولتی

۱. جرایم ذیل مشمول مرور زمان تعقیب، صدور حکم و اجرای مجازات نمی‌شوند:

الف- جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی کشور

ب- جرایم اقتصادی شامل کلاهبرداری و جرایم موضوع تبصره ماده (۳۶) این قانون با رعایت مبلغ مقرر در آن ماده

پ- جرایم موضوع قانون مبارزه با مواد مخدر

۴. یکی از عوامل مهم شکل‌گیری تضییع وجوه در دستگاه‌های مشمول این قانون عدم اخذ تضمینات لازم در هنگام انعقاد قراردادها و یا استرداد تضامین پس از اتمام قراردادها می‌باشد.^۱

۱. انواع تضمین به شرح زیر می‌باشد که می‌بایست حسب مورد اخذ گردند:

الف- تضمین شرکت در مناقصه (وجه التزام).

ب- تضمین انجام تعهدات.

ج- تضمین پیش‌پرداخت.

د- تضمین حسن انجام کار

در قراردادهای خدمات مشاوره، خدمات مدیریت طرح و امور تحقیقات تضمین‌ها از نوع پیش‌پرداخت و حسن انجام کار به شرح زیر تعیین و پرداخت می‌شود:

الف - تضمین پیش‌پرداخت خدمات مطالعه، طراحی و تحقیقاتی ۲۰٪

ب- خدمات مربوط به دوره ساخت و تحویل معادل ۱۰٪ مبلغ اولیه در ازای تضمین‌های ضمانت‌نامه بانکی و صادرشده از سوی مؤسسات اعتباری پیمانکار بازگردانده می‌شود.

د- تضمین شرکت در مناقصه از ۵ تا ۱۲٪ می‌باشد.

ه - تضمین انجام تعهدات معادل ۵٪ مبلغ اولیه پیمان پیشنهادی پیمانکار می‌باشد.

و- تضمین پیش‌پرداخت در قراردادهای پیمانکاری و نصب معادل ۲۰٪ مبلغ اولیه پیمان است. ۸ درصد پس از تحویل کارگاه، ۶/۵ درصد پس از تجهیز کارگاه و ۵/۵ درصد پس از انجام ۳۰٪ مبلغ اولیه پیمان.

ز- پیش‌پرداخت در قراردادهای ساخت تجهیزات معادل ۲۵٪ مبلغ اولیه قرارداد.

در قراردادهایی که شامل دو یا چند مورد از کارهای مشاوره، مدیریت طرح، ساخت تجهیزات، پیمانکاری و نصب است انواع تضمین‌ها شامل تضمین شرکت در مناقصه انجام تعهدات، پیش‌پرداخت و حسن انجام کار می‌باشد.

در قراردادهای خرید ماشین‌آلات، تجهیزات، کالا، مواد و مصالح و قراردادهای حمل‌ونقل، ضمانت‌های معتبر از نوع تضمین شرکت در مناقصه تا ۵ درصد، انجام تعهدات در پیش‌پرداخت معادل ۱۰ درصد می‌باشد.

لازم به ذکر است انواع ضمانت‌نامه معتبر جهت انجام معاملات و تنظیم قراردادهای پیمانکاری و مهندسی مشاوره عبارت‌اند از:

ضمانت‌نامه بانکی

ضمانت‌نامه‌های صادرشده از سوی مؤسسات اعتباری غیربانکی که دارای مجوز لازم از طرف بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران هستند.

وجه نقد و طلا

اوراق بهادار (سفته، بیمه‌نامه و...)

وثیقه ملکی معادل ۹۰ درصد ارزش کارشناسی رسمی آن

۵. تصویب و اجرای برخی از بخشنامه‌ها می‌تواند از مصادیق جرم مصرح در این قانون باشد، بدین معنا که به‌رغم آنکه در بند ۷ ماده ۷ قانون برنامه ششم توسعه تصریح شده است کلیه تصویب‌نامه‌ها، بخشنامه‌ها و دستورالعمل‌ها، تغییرات تشکیلات، تغییر ضرایب، جداول حقوقی و طبقه‌بندی مشاغل و افزایش مبنای حقوقی، اعطای مجوز هر نوع استخدام و به‌کارگیری نیرو و

انواع اوراق مشارکت

سهام شرکت‌های سهامی عام (۷۰٪ ارزش روز آن)

مطالبات تأییدشده قراردادهای اجرای و ذی‌حسابان مربوط.

در موارد عدیده خصوص در شرکت‌های دولتی و شهرداری ملاحظه می‌شود ضمانت‌های معتبر فوق اخذ نمی‌شوند.

سوء جریان در استرداد تضمین‌ها شامل:

تضمین شرکت در مناقصه پس از ارایه تضمین انجام تعهدات و انعقاد قرارداد مسترد خواهد شد.

تضمین انجام تعهدات پس از تحویل موقت و صدور گواهی تحویل موقت مسترد می‌گردد.

در مواردی که به تشخیص کارفرما در خرید کالا حصول اطمینان از صحت عملکرد آن براساس مشخصات مربوطه لازم باشد ۵۰٪ از تضمین انجام تعهدات آزاد و ۵۰٪ دوم پس از پایان دوره تضمین و صدور گواهی تحویل قطعی مسترد می‌گردد.

آزادسازی این بخش از تضمین انجام تعهدات منوط به گواهی کارفرما مبنی بر تحویل نقشه‌هایی چون ساخت و دستورالعمل‌های بهره‌برداری و نگهداری می‌باشد.

در موارد متعددی ملاحظه شده است که ضوابط مذکور رعایت نشده است.

سوء جریان در استرداد تضمین‌ها شامل:

تضمین شرکت در مناقصه پس از ارایه تضمین انجام تعهدات و انعقاد قرارداد مسترد خواهد شد.

تضمین انجام تعهدات پس از تحویل موقت و صدور گواهی تحویل موقت مسترد می‌گردد.

در مواردی که به تشخیص کارفرما در خرید کالا حصول اطمینان از صحت عملکرد آن براساس مشخصات مربوطه لازم باشد ۵۰٪ از تضمین انجام تعهدات آزاد و ۵۰٪ دوم پس از پایان دوره تضمین و صدور گواهی تحویل قطعی مسترد می‌گردد.

آزادسازی این بخش از تضمین انجام تعهدات منوط به گواهی کارفرما مبنی بر تحویل نقشه‌هایی چون ساخت و دستورالعمل‌های بهره‌برداری و نگهداری می‌باشد.

همچنین مصوبات هیئت‌های امنای که متضمن بار مالی باشد، در صورتی قابل طرح و تصویب و اجرا است که بار مالی ناشی از آن قبلاً محاسبه و در قانون بودجه کل کشور تأمین شده باشد. اقدام دستگاه اجرایی برخلاف این حکم، تعهد زائد بر اعتبار محسوب می‌شود.

۶. عدم رعایت سقف مجاز در پرداخت پاداش پایان خدمت از دیگر مصادیق وقوع این جرم است، بدین معنا که براساس مواد ۲۴، ۳۱ و ۳۲ قانون کار مصوب ۱۳۶۸/۷/۲ و اصلاحات بعدی، میزان پاداش پایان خدمت در حالت‌های متفاوت از قبیل از کارافتادگی و یا بازنشستگی، معادل حداکثر ۲ ماه حقوق و دستمزد عنوان شده است؛ هرچند در ضوابط یادشده به کلمه "بازخریدی خدمت" اشاره نشده لیکن رویه جاری در پرداخت پاداش بازخرید نیز به صورت معمول به استناد مواد فوق‌الذکر می‌باشد مطابق ماده ۱۴۸

۱. ماده ۲۴: در صورت خاتمه قرارداد کار، کار معین یا مدت موقت، کارفرما مکلف است به کارگری که مطابق قرارداد، یک سال یا بیشتر، به کار اشتغال داشته است برای هرسال سابقه، اعم از متوالی یا متناوب براساس آخرین حقوق مبلغی معادل یک ماه حقوق به عنوان مزایای پایان کار به وی پرداخت نماید.

۲. ماده ۳۱: چنانچه خاتمه قرارداد کار به لحاظ از کارافتادگی کلی و یا بازنشستگی کارگر باشد، کارفرما باید براساس آخرین مزد کارگر به نسبت هرسال سابقه خدمت حقوقی به میزان ۳۰ روز مزد به وی پرداخت نماید. این وجه علاوه بر مستمری از کارافتادگی و یا بازنشستگی کارگر است که توسط سازمان تأمین اجتماعی پرداخت می‌شود.

۳. ماده ۳۲: اگر خاتمه قرارداد کار در نتیجه، کاهش توانایی‌های جسمی و فکری ناشی از کار کارگر باشد، (بنا به تشخیص کمیسیون پزشکی سازمان بهداشت و درمان منطقه با معرفی شورای اسلامی کار و یا نمایندگان قانونی کارگر) کارفرما مکلف است به نسبت هرسال سابقه خدمت، معادل دوماه آخرین حقوق به وی پرداخت نماید.

قانون مالیات‌های مستقیم^۱ پاداش پایان خدمت به ازای هر سال یک‌ماه به‌عنوان هزینه قابل قبول در نظر گرفته می‌شود.

۷. عدم رعایت ماده‌واحد و تبصره‌های ذیل قانون اصلاحی ماده ۲۴۱ لایحه قانون اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب ۹۵/۲/۲۰ که اشعار می‌دارد:.... شرکت‌های دولتی.... تابع حکم مقرر در ماده قانون مدیریت خدمات کشوری، مشمول پاداش ماده ۲۴۱ لایحه قانون اصلاح قسمتی از قانون تجارت نخواهند بود و در صورت پرداخت به استناد ماده ۶۰ قانون الحاق موادی به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت جرم محسوب می‌شود.

۸. استفاده غیرمجاز از خودروهای دولتی براساس ماده ۵ لایحه قانونی نحوه استفاده از اتومبیل‌های دولتی و فروش اتومبیل‌های زائد در حکم تصرف غیرقانونی در اموال دولتی محسوب و از مصادیق بارز این جرم محسوب می‌شود^۲. همچنین باید در نظر داشت براساس ماده ۴ آیین‌نامه چگونگی استفاده از خودروهای دولتی، کلیه خودروهای دستگاه‌های اجرایی به‌استثنای خودروهای خدمات اختصاصی، تشریفاتی و خدمت جزو خودروهای خدمت عمومی محسوب و استفاده از آن‌ها براساس احکام به شرح ذیل مجاز است و در غیر ساعات اداری (با راننده یا بدون راننده) و بدون داشتن برگ مأموریت به شرح زیر مطلقاً ممنوع بوده و هرگونه استفاده از این خودروها خارج از

۴. بند "و" ماده ۱۴۸ قانون مالیات‌های مستقیم: معادل یک ماه آخرین حقوق و دستمزد و همچنین مابه‌التفاوت تعدیل حقوق سنوات قبل که به‌منظور تأمین حقوق بازنشستگی و وظیفه و مزایای پایان خدمت، خسارت اخراج و بازخرید کارکنان مؤسسه ذخیره می‌شود. این حکم نسبت به ذخایری که تاکنون در حساب بانک‌ها نگهداری شده است نیز جاری خواهد بود.

۲. نظریه ۷/۴۵۶۴ - ۷۳/۷/۹ اداره کل حقوقی قوه قضاییه: استفاده غیرمجاز از اتومبیل دولتی جرم محسوب است و مرتکب به اتهام تصرف غیرقانونی در اموال دولت قابل تعقیب و مجازات است.

قوانین مربوط و مقررات این آیین‌نامه در حکم تصرف غیرمجاز در اموال دولت محسوب می‌شود.

۹. پرداخت غیرمجاز تحت عنوان حق‌الجلسه از مصادیق بارز جرم مصرح در این قانون است. در ماده ۶۸ قانون مدیریت خدمات کشوری مصوب ۱۳۸۶/۷/۸، به صراحت انواع پرداخت فوق‌العاده را مشخص کرده است و هیچ‌گونه اشاره‌ای به حق‌الجلسه نشده است. نکته بسیار مهم آنکه حتی دستگاه‌های که شامل قانون مدیریت خدمات کشور نمی‌شود (مشخصاً شهرداری‌ها) وفق ماده ۷۴ قانون موصوف مکلف هستند قبل از هرگونه تصمیم پرداخت این‌گونه موارد حتی در مراجع قانونی خود (مانند شورای شهر) باید موافقت شورای حقوق و دستمزد را اخذ نماید لذا حتی در صورت وجود مصوبه شورا شهر چنانچه تأیید شورای حقوق و دستمزد نباشد این‌گونه پرداخت‌ها برخلاف قانون و در حکم تصرف غیرمجاز وجوه (دولتی - عمومی) محسوب می‌شود.
۱۰. عدم رعایت ماده ۵۹ قانون انتخابات مبنی بر انجام هرگونه فعالیت تبلیغاتی از تاریخ اعلام رسمی اسامی نامزدها برای نامزدهای نمایندگان مجلس از صداوسیما و میز خطابه نماز جمعه و یا هر وسیله دیگری که جنبه رسمی و دولتی دارد و فعالیت کارمندان در ساعات اداری و همچنین استفاده از وسایل و سایر امکانات وزارتخانه‌ها و ادارات، شرکت‌های دولتی و مؤسسات وابسته به دولت و شهرداری‌ها و شرکت‌ها و سازمان‌های وابسته به آن‌ها و نهادها و مؤسساتی که از بودجه عمومی (به هر مقدار) استفاده می‌کنند و همچنین اختیار گذاشتن وسایل و امکانات مزبور ممنوع بوده و مرتکب مجرم شناخته می‌شود. مؤسسات و نهادهایی که دارائی آنان از اموال عمومی است، همانند بنیاد مستضعفان مشمول این ماده می‌باشند. نشریات و مطبوعات متعلق به

سازمان‌ها، وزارتخانه‌ها، ادارات، نهادها و مؤسسات یادشده در متن این ماده، حق تبلیغ برای نامزدهای انتخاباتی را ولو به صورت درج آگهی ندارند.

۱۱. پرداخت غیرمجاز به بازنشستگان^۱ نیز مشمول مجازات مقرر در ماده ۵۹۸ قانون مجازات اسلامی می‌شود. به استناد تبصره ۱ اصلاح قانون ممنوعیت به کارگیری بازنشستگان^۲ از سوی مجلس شورای اسلامی که «مقامات مذکور در ماده (۷۱) قانون مدیریت خدمات کشوری» را استثنا می‌کرد، فقط افرادی مشمول استثنائات تبصره ۱ قانون ممنوعیت به کارگیری بازنشستگان هستند که در جایگاه‌های مشخص شده در ماده ۷۱ قانون مدیریت خدمات کشوری به کارگیری می‌شوند. با این تحلیل از این به بعد مثلاً فردی که در گذشته حتی وزیر بود و بازنشسته شد دیگر نمی‌تواند در هر سمتی به کارگیری شود، مگر آنکه در پست‌های مشخص شده در ماده ۷۱ قانون خدمات کشوری به کارگیری شود.

۱۲. مصوبات کارگروه‌ها و کمیسیون‌ها که بعد از مصوبه مورخ ۱۳۹۲/۶/۳ هیئت وزیران که صراحتاً مقرر نموده است: «کلیه کارگروه‌ها، شوراهای، کمیسیون‌ها،

۱. براساس نظریه مورخ ۹۷/۱۱/۱۶ کمیسیون حقوقی سازمان، کارکنان شهرداری تهران مشمول ممنوعیت به کارگیری بازنشستگان می‌باشند.

۲. نظریه مورخ ۹۷/۹/۲۷ کمیسیون حقوقی سازمان: با توجه به اینکه موضوع قانون ممنوعیت به کارگیری بازنشستگان، منع به کارگیری بازنشستگان در دستگاه‌های اجرایی بوده و موضوع بنداج) ماده ۸۷ قانون برنامه ششم توسعه کشور تجویز اعاده به کار ایثارگران (با لحاظ شرایطی) است و از طرف دیگر در تبصره ۵ قانون ممنوعیت به کارگیری بازنشستگان قوانین منسوخ احصاء شده و به علاوه قانون برنامه ششم توسعه پس از قانون مذکور تصویب شده و مضافاً در قانون اصلاح قانون ممنوعیت به کارگیری بازنشستگان تنها به اصلاح تبصره ۱ قانون مذکور مبادرت شده و این تبصره نیز معترض اراده قبلی قانون‌گذار مبنی بر تجویز اعاده به کار ایثارگران نشده است. لذا تبصره بند چ ماده ۸۷ قانون برنامه ششم توسعه حاکم بوده و قانون ممنوعیت و اصلاحیه آن نسخ این تبصره نمی‌باشد.

ستادها و سایر عناوین مشابه (به استثنای کمیسیون‌های دایمی دولت) که تا تاریخ ۱۳۹۲/۵/۲۷ براساس مصوبات هیئت وزیران و به استناد اصول یک‌صد و بیست و هفتم و یک‌صد و سی و هشتم قانون اساسی تشکیل شده و اختیارات هیئت وزیران نیز به آن‌ها تفویض شده است، لغو می‌گردند» ابلاغ و اجرایی شده چنانچه بار مالی داشته باشد از مصادیق جرم مصرح در این قانون محسوب می‌شود.

۱۳. درخصوص تنوع دستگاه‌های مشمول این قانون به طور مثال می‌توان به شرکت توزیع برق استان تهران اشاره نمود که با توجه به وظایف شرکت توزیع برق استان تهران دقیقاً در عداد شرکت‌های وابسته به دولت و همچنین مشمول وظایف و خدمات عمومی محسوب می‌شود همچنین باید توجه داشت، شرکت اخیرالذکر زیان‌ده بوده و براساس کمک‌های مستمر دولت که میزان آن براساس پیوست بودجه سنواتی مشخص و تعیین می‌شود قادر به ادامه فعالیت بوده و از طرفی میزان کلیه تعرفه‌های دریافتی (اعم از افزایش و یا کاهش) از مشترکین برق براساس قانون بودجه مشخص شده و مدیران این شرکت نیز توسط شرکت توانیر که یک شرکت کاملاً دولتی است تعیین و منصوب می‌شوند در نتیجه شرکت توزیع برق استان تهران دقیقاً مشمول دستگاه‌های موردنظر قانون‌گذار در صدر ماده ۵۹۸ قانون مجازات اسلامی می‌باشد.

۱۴. عدم رعایت بند ج ماده ۲۸ قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) مصوب ۱۳۹۳/۱۲/۴ مبنی بر اینکه شرکت‌های دولتی و بانک‌های موضوع ماده (۵) قانون مدیریت خدمات کشوری که در بودجه کل کشور برای آن‌ها سود ویژه پیش‌بینی شده است، مکلف‌اند حداقل

پنجاه درصد (۵۰٪) سود پیش‌بینی شده را هر سال با سازوکار ماده (۴) این قانون به حساب درآمد عمومی واریز نمایند.

۱۵. عدم رعایت بند هـ ماده ۲۸ قانون اخیرالذکر دائر بر اینکه انجام هرگونه تعهد و پرداخت در اجرای قوانین و مقررات مختلف ازجمله ماده (۷۰) قانون محاسبات عمومی کشور بدون رعایت سقف اعتبارات مصوب و الزامات قانون درخصوص محدودیت‌های تخصیص و نیز شرح عملیات موافقت‌نامه‌های متبادله، ممنوع است.

۱۶. عدم رعایت بند ز ماده ۲۸ قانون موصوف مبنی بر اینکه دستگاه‌های اجرایی در ایجاد هرگونه تعهد و پرداخت وجه از محل اعتبارات عمومی موظف‌اند موارد زیر را رعایت کنند:

۱- اولویت واگذاری امور، وظایف، مدیریت و تصدی‌ها به بخش غیردولتی نسبت به هزینه مستقیم اعتبارات عمومی

۲- اولویت شیوه پرداخت تسهیلات نظیر کمک‌های فنی و اعتباری و وجوه اداره شده نسبت به روش‌های پرداخت و کمک بلاعوض

۱۷. عدم رعایت بند ح ماده ۲۸ قانون اخیرالذکر که اشعار می‌دارد ایجاد و تحمیل هرگونه بار مالی مازاد بر ارقام مندرج در قوانین بودجه سنواتی، توسط دستگاه‌های اجرایی ازجمله دستگاه‌های مباشر دولت در موارد مختلف از قبیل خرید تضمینی و هزینه‌های تبعی خرید، جبران زیان، تفاوت قیمت، تنظیم بازار، یارانه نهاده‌ها و غیر آن، ایفای تعهدات خاص، کالاهای اساسی، جایزه صادراتی و مانند آنکه از اعتبارات عمومی استفاده می‌شود، ممنوع است. مسئولیت اجرای این حکم بر عهده بالاترین مقام دستگاه

اجرایی و یا مقامات مجاز و مدیران مالی مربوط است. تخلف از این حکم و سایر موارد، تعهد زائد بر اعتبار محسوب و مشمول مجازات مربوط می‌شود.

۱۸. عدم رعایت بند ن ماده ۲۸ قانون مورد اشاره که مقرر نموده است تصویب نامه‌ها، بخشنامه‌ها و دستورالعمل‌ها، تغییر تشکیلات، تغییر ضرایب، جداول حقوقی و طبقه‌بندی مشاغل و افزایش مبنای حقوقی، اعطای مجوز هر نوع استخدام و به کارگیری نیرو و مصوبات هیئت امنای دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی که متضمن بار مالی برای دولت و صندوق‌های بازنشستگی و دستگاه‌های اجرایی باشد، در صورتی قابل طرح و تصویب و اجرا است که بار مالی ناشی از آن در گذشته محاسبه و در قانون بودجه کل کشور یا منابع داخلی دستگاه اجرایی ذی ربط تأمین شده باشد. اقدام دستگاه اجرایی برخلاف این حکم، تعهد زائد بر اعتبار محسوب می‌شود.

۱۹. عدم رعایت ماده ۶۰ قانون مذکور که مصوب نموده است دریافت و پرداخت هر گونه وجهی تحت هر عنوان توسط دستگاه‌های اجرایی موضوع ماده (۵) قانون مدیریت خدمات کشوری و ماده (۵) قانون محاسبات عمومی باید در چارچوب قوانین موضوعه کشور باشد و هر گونه دریافت و پرداخت برخلاف مفاد این ماده در حکم تصرف غیرقانونی در اموال دولتی است. کلیه مسئولان و مقامات ذی ربط، مدیران، ذی حسابان و مدیران مالی حسب مورد مسئول اجرای این حکم می‌باشند

۲۰. عدم رعایت ماده ۷۵ قانون موصوف مبنی بر اینکه سقف افزایش حقوق و مزایا و سایر پرداختی‌های نقدی و غیرنقدی شرکت‌های دولتی، مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت، نهادها و مؤسسات عمومی غیردولتی، بانک‌ها و بیمه‌ها موضوع ماده (۵) قانون مدیریت خدمات کشوری به کارکنان و مدیران خود

سالانه توسط هیئت وزیران تعیین می‌شود. از ابتدای هر سال، اجرای بودجه شرکت‌های مذکور در سقف یادشده امکان‌پذیر است. در اصلاحیه بودجه سالانه عناوین مذکور، افزایش پرداخت نقدی و غیرنقدی از قبیل حقوق و مزایا، پاداش تحت هر عنوان، عیدی و نظایر آن و همچنین کمک‌های نقدی و غیرنقدی به کارکنان و مدیران و اعضای هیئت‌مدیره نهادها و مؤسسات عمومی غیردولتی و شرکت‌های دولتی و شرکت‌هایی که شمول قانون درمورد آن‌ها مستلزم ذکر یا تصریح نام است، علاوه بر پرداخت‌های قانونی منظور شده در سقف بودجه مصوب سالانه دستگاه‌های مذکور ممنوع است.

۲۱. عدم رعایت ماده ۸۴ قانون صدرالذکر که اشعار می‌دارد ناخالص حقوق و مزایای دریافتی مدیران عامل و اعضای هیئت‌مدیره شرکت‌های دولتی و غیردولتی که به نحوی از انحاء وابسته به نهادهای عمومی غیردولتی می‌باشند باید حداکثر از ده برابر حداقل حقوق مصوب سالانه شورای عالی کار بیشتر نباشد. ضمناً پاداش پایان سال اعضای هیئت‌مدیره شرکت‌های فوق صرفاً به اشخاص حقوقی آنان قابل پرداخت بوده و مدیران عامل و اعضای موظف هیئت‌مدیره به‌غیر از حقوق و مزایای تعیین شده فوق و اعضای غیرموظف به‌جز حق جلسه ماهانه که حداکثر از دو برابر حداقل حقوق مصوب شورای عالی کار برای هرماه بیشتر نیست، هیچ‌گونه مبلغی تحت هیچ عنوانی دریافت نمی‌کنند.

۲۲. عدم رعایت موضوع مقرر در تبصره ماده ۱۳ قانون محاسبات عمومی کشور مبنی بر اینکه وجوهی نظیر سپرده، وجه‌الضمان و مانند آن‌ها که به‌طور موقت در اختیار دستگاه‌های مذکور در این ماده قرار می‌گیرد و پس از انقضاء مدت معین و یا حصول شرایط خاص قابل استرداد است مادام که در اختیار دستگاه‌های

مزبور می‌باشد تصرف در آن‌ها بدون رضایت صاحب وجه یا احراز اعراض صاحب آن در حکم تصرف غیرقانونی در وجوه عمومی تلقی می‌گردد.

۲۳. عدم رعایت ماده ۷۰ قانون اخیرالذکر که صراحتاً در تبصره آن تصریح شده است هر نوع تخلف از مقررات این ماده در حکم تصرف غیرقانونی در وجوه و اموال دولتی محسوب خواهد شد. مبنی بر اینکه کلیه وجوهی که خارج از منابع داخلی شرکت‌های دولتی و اعتبارات دستگاه‌های اجرایی بابت خرید و تدارک مواد غذایی و کالاهای اساسی موردنیاز عامه اختصاص داده می‌شود باید منحصراً به مصرف تدارک همان مواد و کالاهای برسد. وجوه حاصل از فروش مواد و کالاهای مزبور باید مستقیماً به منظور واریز وجوه دریافتی از این بابت به حساب‌های بانکی مربوط تودیع شود. زیان احتمالی حاصل از خریدوفروش این قبیل مواد و کالاهای براساس قوانین و مقررات مربوط و در حدود اعتبارات مصوب پس از رسیدگی و تأیید حسابرس منتخب وزارت امور اقتصادی و دارایی قابل پرداخت و احتساب به هزینه قطعی می‌باشد.

تبصره ۱ - حساب خریدوفروش مواد و کالاهای مزبور باید به‌طور مجزا از عملیات مالی دستگاه اجرایی مربوط نگهداری شود به ترتیبی که رسیدگی حساب‌های مذکور به‌طور مستقل امکان‌پذیر باشد.

تبصره ۲ - در موارد لزوم بنا به پیشنهاد دستگاه اجرایی مربوط و موافقت وزارت برنامه‌وبودجه قبل از رسیدگی حسابرس منتخب وزارت امور اقتصادی و دارایی حداکثر تا معادل ۷۰ درصد مبلغ زیان پیش‌بینی شده مربوط به خریدوفروش کالاهای موضوع این ماده به‌طور علی‌الحساب قابل پرداخت می‌باشد.

۲۴. عدم توجه به ماده ۹۳ قانون پیش گفته که تصریح شده است در صورتی که براساس گواهی خلاف واقع ذی حساب نسبت به تأمین اعتبار و یا اقدام یا

دستور وزیر یا رئیس مؤسسه دولتی یا مقامات مجاز از طرف آن‌ها زائد بر اعتبار مصوب و یا برخلاف قانون وجهی پرداخت یا تعهدی علیه دولت امضاء شود هر یک از این تخلفات در حکم تصرف غیرقانونی در وجوه و اموال دولتی محسوب خواهد شد.

۲۵. رعایت نکردن مفاد بند د ردیف ۳ ماده قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور مصوب ۱۳۹۶/۱/۱۶ که مقرر نموده است پرداخت تسهیلات از محل منابع صندوق {توسعه ملی} بدون تأیید توجیه فنی، اقتصادی، مالی و اهلیت متقاضی توسط بانک عامل ممنوع است و در حکم تصرف غیرقانونی در اموال عمومی خواهد بود. ارزیابی گزارش‌های توجیه فنی، اقتصادی و مالی و احراز کفایت بازدهی طرح‌های سرمایه‌گذاری با لحاظ عامل خطرپذیری، به میزانی که از نرخ سود تسهیلات مورد انتظار اعلام شده توسط هیئت امناء کمتر نباشد به عهده بانک عامل و به مثابه تضمین بانک عامل در بازپرداخت اصل و سود تسهیلات به صندوق است.

۲۶. عدم اجرای تکالیف مقرر در بند الف ماده ۲۰ قانون اخیرالذکر که صراحتاً در تبصره آن مصوب شده است تخلف از این قانون از سوی هر یک از طرفین، جرم تلقی شده و به منزله تصرف غیرقانونی در اموال عمومی است مبنی بر اینکه کلیه دستگاه‌های موضوع بند (الف) ماده (۱۲) قانون پولی و بانکی کشور مصوب ۱۳۵۱/۴/۱۸ که تاکنون حساب‌هایشان را نزد بانک مرکزی متمرکز ننموده‌اند، موظف‌اند حداکثر ظرف مدت سه ماه پس از ابلاغ این قانون کلیه حساب‌های بانکی خود را براساس دستورالعملی که به پیشنهاد مشترک وزارت امور اقتصادی و دارایی، سازمان برنامه و بودجه کشور و بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به تصویب شورای پول و اعتبار می‌رسد، نزد آن بانک

متمرکز نمایند. تمامی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی و وزارت امور اقتصادی و دارایی نیز موظف به همکاری با بانک مرکزی در اجرای این ماده می‌باشند.

۲۷. عدم رعایت تکالیف مقرر در بند پ ماده ۲۱ قانون پیش گفته که مقرر نموده است صلاحیت حرفه‌ای و لغو مجوز و محکومیت متخلفان فعال در حوزه پولی به پرداخت جریمه را دارد. در صورت سلب صلاحیت حرفه‌ای، اعضای هیئت مدیره و مدیران عامل بانک‌ها و مؤسسات اعتباری توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران از مسئولیت مربوطه منفصل می‌شوند. ادامه تصدی مدیران مربوطه در حکم تصرف غیرقانونی در اموال عمومی محسوب می‌شود. مبلغ مندرج در بند (۲) ماده (۴۴) قانون پولی و بانکی کشور به پانصد میلیون ریال افزایش می‌یابد و هر سه سال یک‌بار براساس رشد شاخص بهای کالا و خدمات مصرفی اعلامی به صورت رسمی به پیشنهاد بانک مرکزی توسط هیئت وزیران تعدیل می‌شود.

۲۸. رعایت نکردن مفاد بند ث ماده ۲۱ قانون اخیرالذکر مبنی بر اینکه ایجاد نهادهای جدید در بازار غیرمتشکل پولی بدون مجوز بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران ممنوع بوده و تصدی پست‌های مدیریتی آن‌ها در حکم تصرف غیرقانونی در اموال عمومی تلقی می‌شود.

۲۹. عدم رعایت تکلیف مقرر در ماده ۳۲ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مبنی بر اینکه انجام هرگونه هزینه توسط دستگاه‌های مذکور در ماده (۳۰) این قانون برای چاپ تقویم و سالنامه و اطلاعیه آگهی‌های مربوط به تبریک و تشکر و تسلیت و پلاکاردهای تشریفاتی و میهمانی‌های فردی و جمعی داخلی از محل اعتبارات جاری و عمرانی و اعتبارات خارج از شمول و

کمک‌ها و درآمدهای اختصاصی قوانین بودجه سنواتی ممنوع و در حکم تصرف غیرقانونی در اموال دولتی و عمومی است.

۳۰. رعایت نمودن تکالیف و وظایف مقرر در ماده ۶۹ قانون پیش گفته که صراحتاً براساس تبصره ۷ آن عدم اجرای این قانون توسط هر یک از مقامات و کارمندان در حکم تصرف غیرمجاز در اموال دولتی محسوب می‌شود. مبنی بر اینکه کلیه اراضی، املاک و ابنیه‌ای که برای استفاده وزارتخانه‌ها، مؤسسات دولتی از جمله مؤسساتی که شمول قانون بر آن‌ها مستلزم ذکر نام یا تصریح نام یا تابع مقررات و قوانین خاص است به یکی از طرق قانونی تملک شده است و یا به نام آن وزارتخانه، مؤسسه خریداری شده یا می‌شود متعلق به دولت بوده و در اسناد مالکیت آن‌ها نام دولت جمهوری اسلامی ایران به عنوان مالک با حق استفاده وزارتخانه یا مؤسسه مربوط درج می‌گردد. تغییر دستگاه بهره‌بردار در هر مورد به عهده هیئت وزیران می‌باشد. کلیه اسناد، سوابق، مدارک موجود مرتبط با این اموال در اختیار وزارت امور اقتصادی و دارایی (اداره کل اموال دولتی) قرار می‌گیرد و درخصوص واگذاری حق استفاده از ساختمان‌های مازاد دستگاه‌های مذکور مطابق بند (ب) ماده (۸۹) این قانون اقدام خواهد شد.

تبصره ۱ - اراضی ملی و دولتی و منابع طبیعی که حسب اختیارات قانونی دستگاه‌ها برای واگذاری جهت مصارف عمومی یا اختصاصی اشخاص غیردولتی در اختیار آن‌ها می‌باشد و تاکنون واگذار نشده از جمله اراضی در اختیار وزارت جهاد کشاورزی موضوع مواد (۳۱) و (۳۲) لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی احیاء و واگذاری اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۹/۱/۲۱ شورای انقلاب و اراضی موضوع قانون زمین شهری مصوب ۱۳۶۶/۶/۲ تابع مقررات مربوط است و چنانچه دستگاه‌های اجرایی، نیروهای مسلح و سازمان‌هایی که شمول قانون بر آن‌ها مستلزم ذکر نام یا تصریح نام یا تابع

قوانین و مقررات خاص است برای نیازهای عمومی و عمرانی و یا عوض آن نیاز به این اراضی داشته باشند در حدی که به تصویب هیئت وزیران می‌رسد با رعایت مفاد این ماده به صورت بلاعوض در اختیار آن‌ها قرار خواهد گرفت.

در مورد اراضی واگذار شده توسط کمیسیون‌های مواد (۳۱) و (۳۲) قانون مذکور و هیئت‌های واگذاری زمین مشروط بر آنکه مطابق طرح مصوب احیاء گردیده‌اند چنانچه در داخل حریم و محدوده قانونی شهرها قرار گرفته و مالکیت اراضی به وزارت مسکن و شهرسازی یا سازمان‌های تابعه منتقل گردیده است وزارت مسکن و شهرسازی و سازمان‌های تابعه مکلف‌اند اسناد این اراضی را با قیمت کارشناسی روز بدون لحاظ کردن ارزش افزوده ناشی از سرمایه‌گذاری انجام شده توسط سرمایه‌گذاران به آن‌ها منتقل نمایند.

تبصره ۲ - فروش و واگذاری املاک و اراضی که دولت حق استفاده از آن‌ها را در اختیار شرکت‌های دولتی قرار داده است نیز موقوف به تصویب هیئت وزیران است مگر آنکه مورد نیاز دستگاه‌های این ماده باشد که به ترتیب مقرر در آن در اختیار وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی قرار می‌گیرد.

تبصره ۳ - نحوه تنظیم اسناد اراضی و سایر اموال غیر منقول طرح‌های عمرانی موضوع ماده (۱۱۳) قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱ که مجری آن وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی می‌باشند تابع مقررات این ماده خواهد بود.

تبصره ۴ - تعیین بهره‌بردار، بهره‌برداری، چگونگی تنظیم سند عرصه و اعیان املاک و اراضی که برای استفاده دولت و یا مؤسسات دولتی وقف شده است با رعایت وقف‌نامه‌های مربوط تابع ترتیبات مقرر در این ماده خواهد بود.

تبصره ۵ - واگذاری حق استفاده از اراضی و املاک این قانون به نهادها و مؤسسات عمومی غیردولتی و مؤسسات خیریه و عام‌المنفعه با تصویب هیئت وزیران در جهت تحقق اهداف و احکام برنامه‌های پنج‌ساله و قوانین مربوط

امکان‌پذیر خواهد بود. پس از رفع نیاز آن‌ها به تشخیص وزارتخانه مربوط و تصویب هیئت وزیران، ملک یا زمین مورد واگذاری به دولت اعاده خواهد شد. تبصره ۶ - چنانچه املاک و اراضی که به موجب وظایف قانونی سازمان جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی در اختیار این سازمان قرار گرفته است، مورد نیاز دستگاه‌های دولتی باشد، حسب مورد با پیشنهاد وزیر یا بالاترین مقام اجرایی دستگاه مستقل و تصویب هیئت وزیران و با رعایت شرایط این ماده در اختیار آن دستگاه قرار می‌گیرد.

سازمان جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی مکلف است برای تسهیل در اجرای این ماده فهرست اموال غیرمنقول در اختیار خود را به هیئت دولت ارائه نماید.

۳۱. رعایت نکردن وظایف و تکالیف مقرر در تبصره ۳ ماده ۱ قانون اصلاح بند

(۵) ماده (۶) و ماده (۲۱) قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم

(۴۴) قانون اساسی که صریح نموده است سازمان بورس و اوراق بهادار مکلف

است کلیه اعضای هیئت مدیره و مدیرعامل اشخاص حقوقی موضوع صدر

این بند و اجزای آن و شرکت‌ها و بنگاه‌های اقتصادی تابعه و وابسته به آن‌ها را

که برای اولین مرتبه پس از لازم‌الاجرا شدن این قانون از انجام تکالیف خود

در مهلت زمانی مقرر تخلف کنند، متخلف محسوب و به پرداخت جریمه

نقدی براساس ترتیبات مقرر در ماده (۱۴) قانون توسعه ابزارها و نهادهای مالی

جدید به‌منظور تسهیل اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون

اساسی مصوب ۱۳۸۸/۹/۲۵ و اصلاحات و الحاقات بعدی محکوم کند. وجوه

حاصل از این جریمه‌ها باید به حساب خزانه‌داری کل کشور واریز شود.

همچنین اگر اشخاص حقوقی مذکور و شرکت‌ها و بنگاه‌های اقتصادی متعلق

به آن‌ها اعم از تابعه و وابسته تا سه ماه پس از اتمام مهلت قانونی نسبت به انجام

تکالیف موضوع این بند اقدام نکنند یا در صورت تکرار تخلف در دوره‌های

مالی بعد، سازمان بورس و اوراق بهادار مکلف است علاوه بر اخذ مجدد جریمه نقدی مذکور، اسامی اعضای هیئت مدیره و یا هیئت امناء و یا هیئت مؤسس آنها را حسب مورد به سازمان ثبت اسناد و املاک کشور اعلام کند و این سازمان عضویت اشخاص حقیقی مذکور را به مدت سه سال در کلیه اشخاص حقوقی موضوع این بند و سایر شرکت‌ها و بنگاه‌های اقتصادی اعم از دولتی و یا خصوصی لغو کند. هرگونه دریافتی اشخاص حقیقی مذکور از شرکت‌ها، بنگاه‌های اقتصادی و مؤسسات متخلف از احکام این بند مشمول مجازات تصرف در اموال عمومی می‌شود.

۳۲. عدم رعایت تکالیف مصوب در تبصره ماده قانون اخیرالذکر که مقرر نموده است وزارت امور اقتصادی و دارایی (سازمان خصوصی سازی) مکلف است دستورالعمل اجرایی روش انتخاب مشتریان راهبردی (استراتژیک) و احراز و پایش اهلیت مدیریتی را در واگذاری‌ها رعایت کند. عدم رعایت این تبصره در حکم تصرف غیرقانونی در اموال دولتی است.

۳۳. رعایت نکردن موضوع ماده واحده قانون تخلیه واحدهای آموزشی وزارت آموزش و پرورش و مراکز آموزشی دیگر که در اختیار سایر دستگاه‌ها، ارگان‌ها، سازمان‌ها و نهادها است و تحویل آن به وزارت آموزش و پرورش مصوب ۱۳۶۷/۹/۲۰ که مقرر نموده است کلیه دستگاه‌ها، سازمان‌ها، نهادها، مقامات دولتی و اشخاص متفرقه که زمین و فضاهای آموزشی، ساختمان‌های اداری، خانه‌های سازمانی، خانه‌های پیش‌آهنگی سابق، کانون‌های پرورش فکری کودکان و نوجوانان، اردوگاه‌ها و مجموعه‌های ورزشی متعلق به آموزش و پرورش را در اختیار دارند موظف‌اند ظرف مدت سه ماه از تصویب این قانون اماکن مذکور را تخلیه و تحویل وزارت آموزش و پرورش نمایند. در

غیر این صورت بر حسب درخواست آموزش و پرورش دادرسی عمومی محل موظف است خارج از نوبت و به فوریت رسیدگی و اماکن موردنظر را تخلیه و تحویل نماید. تخلف از این قانون در حکم تصرف غیرقانونی در اموال دولتی است.

۳۴. عدم رعایت تکلیف مقرر در ماده واحده قانون الزام تخلیه ساختمان‌های وزارتخانه‌های فرهنگ و آموزش عالی و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و مؤسسات وابسته به دانشگاه‌ها که در اختیار سایر وزارتخانه‌ها و ارگان‌ها مصوب ۱۳۶۸/۱۱/۲۹ که مقرر نموده است کلیه اشخاص اعم از حقیقی یا حقوقی و وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و نهادها و مقامات دولتی و شهرداری‌ها که اماکن و ساختمان‌ها و خوابگاه‌های دانشجویی و ساختمان‌های استیجاری و املاک وزارتخانه‌های فرهنگ و آموزش عالی و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و مؤسسات وابسته و دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی (اعم از پزشکی و غیرپزشکی) را در تصرف دارند، مکلف‌اند ظرف مدت حداکثر ۶ ماه از تاریخ تصویب این قانون اماکن مذکور را تخلیه و به وزارتخانه‌های فرهنگ و آموزش عالی و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی تحویل دهند و درمورد سپاه و مهاجرین جنگی در صورت تصویب شورای تأمین استان مهلت فوق حداکثر یک سال می‌باشد والا حسب درخواست وزارتخانه‌ها و مؤسسات مذکور، دادرسی عمومی محل مکلف است خارج از نوبت به موضوع رسیدگی و دستور رفع ید و تخلیه و تحویل اماکن و ساختمان‌های مذکور را صادر نماید.

تبصره ۱ - در مواردی که وزارتخانه‌های فرهنگ و آموزش عالی و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و دانشگاه‌ها اماکن و ساختمان‌ها و املاک مورد بحث

را با عقدی از عقود لازم در اختیار اشخاص یا مؤسسات خصوصی قرار داده است طبق مفاد قرارداد عمل می‌نماید.

تبصره ۲ - تخلف از این قانون در حکم تصرف غیرقانونی در اموال دولتی است.

۳۵. عدم رعایت مفاد ماده ۱ قانون اصلاح مواد (۳)، (۶) و (۲۴) قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی مصوب ۱۳۹۵/۷/۶ که مقرر نموده است دولت می‌تواند از طریق سازمان‌های توسعه‌ای پس از فراخوان عمومی از سوی وزارتخانه یا شرکت مادر تخصصی ذی‌ربط و احراز عدم تمایل بخش‌های غیردولتی برای سرمایه‌گذاری بدون مشارکت دولت، در طرح‌های اقتصادی موضوع فعالیت‌های گروه یک ماده (۲) این قانون در مناطق کمتر توسعه‌یافته و یا در صنایع پیشرفته با فناوری بالا و یا صنایع خطرپذیر در کلیه مناطق کشور به سرمایه‌گذاری مشترک با بخش‌های غیردولتی اقدام کند. در صورتی که پس از اعلان فراخوان عمومی محرز شود که بخش‌های غیردولتی تمایلی به سرمایه‌گذاری در طرح‌های موردنظر را به هر میزان ندارند، سازمان‌های توسعه‌ای می‌توانند نسبت به سرمایه‌گذاری در طرح موردنظر تا صددرصد اقدام کنند. هیئت وزیران موظف است مشخصات طرح‌های موضوع این تبصره را که قبل از فراخوان عمومی توسط وزارتخانه ذی‌ربط پیشنهاد می‌شود حداکثر ظرف مدت چهل و پنج روز به تصویب برساند. مصادیق صنایع پیشرفته با فناوری بالا و صنایع خطرپذیر به موجب آیین‌نامه‌ای تعیین می‌شود که ظرف مدت سه ماه از تاریخ ابلاغ این قانون توسط وزارتخانه‌های «امور اقتصادی و دارایی» و «صنعت، معدن و تجارت» تهیه می‌شود و به تصویب هیئت وزیران می‌رسد.

دولت مکلف است طرح‌های موضوع این تبصره را به‌منظور فراخوان عمومی در یک پایگاه اطلاع‌رسانی (که در آن نام سازمان توسعه‌ای مربوطه، موضوع طرح، محل اجرای طرح به تفکیک استان، شهرستان و مراحل پیشرفت طرح که در اجرا مشخص می‌شود) به اطلاع عموم برساند. حداکثر مدت زمان لازم برای فراخوان عمومی و بررسی طرح‌های موضوع این تبصره سه ماه از زمان ثبت مشخصات طرح در پایگاه اطلاع‌رسانی می‌باشد.

سهام یا قدرالسهم دولتی ناشی از این نوع سرمایه‌گذاری باید در قالب بنگاه جدید حداکثر ظرف مدت سه سال پس از اخذ پروانه بهره‌برداری با رعایت مقررات این قانون واگذار شود. عدم واگذاری بنگاه، در حکم تصرف غیرقانونی در اموال عمومی محسوب می‌شود.

۳۶. رعایت نمودن تکلیف مقرر در ماده ۳۱ قانون الحاق موادی به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب ۱۳۸۴/۸/۱۵ که مقرر نموده است وجوهی که به استناد مجوزهای قانونی به‌عنوان یارانه از سوی دستگاه‌های اجرایی پرداخت می‌شود، کمک دولت تلقی شده و با اعلام وصول دریافت‌کننده، به حساب هزینه قطعی دستگاه‌های پرداخت‌کننده منظور می‌شود. ارائه مفاسد حساب قطعی موکول به ارائه گزارش حسابرس یا بازرس قانونی دستگاه مذکور می‌باشد. عدم اجرای این بند در حکم تصرف غیرقانونی در وجوه دولتی و عمومی تلقی خواهد شد.

۳۷. عدم رعایت مفاد تبصره ماده واحده قانون اصلاح مواد (۶۳) و (۶۴) قانون محاسبات عمومی کشور که مقرر نموده است مهلت‌های مذکور در مواد (۶۳) و (۶۴) قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱ برای تعهد و پرداخت هزینه‌های جاری و عمرانی (سرمایه‌گذاری ثابت) اعم از اینکه از محل اعتبارات

عمومی و یا اختصاصی تأمین شده و تا پایان سال مالی توسط خزانه‌داری کل در اختیار ذی‌حسابی دستگاه‌های ذی‌ربط قرار گرفته باشند به ترتیب برای هزینه‌های جاری پایان فروردین ماه و هزینه‌های عمرانی پایان تیرماه سال بعد اصلاح می‌گردد. مانده وجوه مصرف نشده تا تاریخ‌های مذکور پس از انقضای مهلت ظرف ده روز به خزانه واریز می‌گردند. کلیه قوانین و مقررات عام و خاص مغایر از تاریخ لازم‌الاجرا شدن این قانون لغو می‌گردند

تبصره ۱ - آخرین مهلت تهیه و ارائه صورتحساب دریافت و پرداخت نهایی موضوع ماده (۹۵) قانون محاسبات عمومی کشور پایان مردادماه سال بعد خواهد بود.
تبصره ۲ - تخلف از این قانون در حکم تصرف غیرقانونی در وجوه و اموال دولتی محسوب و متخلف برابر مقررات قانونی تعقیب خواهد شد.

۳۸. عدم رعایت تکالیف، وظایف و محدودیت‌های مقرر در مفاد ماده‌واحده قانون ممنوعیت وزارتخانه‌ها و مؤسسات و شرکت‌های دولتی از چاپ و انتشار نشریات غیر ضرور مصوب ۱۳۶۵/۷/۲۹ که در تبصره ۵ صراحتاً اعلام شده است هرگونه هزینه و تخلف از این قانون در حکم تصرف غیرمجاز در اموال دولتی می‌باشد. مبنی بر اینکه اختصاص و پرداخت هرگونه وجه از محل اعتبارات جاری و عمرانی منظور در قانون بودجه سالیانه کل کشور و اموال و ثروت‌های عمومی از سوی وزارتخانه‌ها و مؤسسات و شرکت‌های دولتی و مؤسساتی که شمول قانون بر آنها مستلزم ذکر نام است و نهادهای انقلاب اسلامی و استفاده کردن از امکانات دولتی و کارکنان برای جمع‌آوری مطالب، تحریر، تنظیم، چاپ و انتشار هرگونه کتاب، روزنامه، مجله، نشریات مشابه و هرنوع اوراق و پارچه‌های تبلیغاتی، جزوه، بروشور، تراکت، پوستر (به‌استثنای پوستر و بروشورهای آموزشی) سفارش چاپ

هرگونه آگهی تبریک، تسلیت و تشکر و اطلاعیه‌های غیرضروری که مستقیماً با وظایف آن‌ها ارتباط نداشته باشد در روزنامه و نشریات کشور ممنوع می‌باشد. این ممنوعیت شامل تمامی اعتبارات دستگاه‌های مذکور حتی اعتباراتی که مستثنا از قانون محاسبات عمومی و یا سایر مقررات عمومی دولت هستند نیز باشد.

تبصره ۱ - موارد ذیل از شمول ممنوعیت این قانون مستثنا می‌باشد: ۱- وزارت ارشاد اسلامی. ۲- وزارت امور خارجه در کشورهایی که وزارت ارشاد اسلامی در آن‌ها فاقد نمایندگی فرهنگی است، به تشخیص و تأیید وزیر امور خارجه. ۳- سازمان تبلیغات اسلامی. ۴- وزارت فرهنگ و آموزش عالی و وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی و مؤسسات وابسته به آن و مرکز نشر دانشگاهی در رابطه با چاپ کتاب و نشریه جزوه‌های علمی، فنی و درسی و تحقیقاتی. ۵- سازمان پژوهشی و برنامه‌ریزی آموزشی (وزارت آموزش و پرورش) در رابطه با کتب و نشریات علمی و آموزش ۶- تبلیغات مربوط به جبهه و جنگ در چارچوب آیین‌نامه آنکه حداکثر ظرف دو ماه پس از ابلاغ این قانون به پیشنهاد وزارت ارشاد اسلامی و همکاری وزارتخانه‌های سپاه، دفاع، جهاد و سازمان تبلیغات اسلامی به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید ۷- بنیاد شهید به جز در انتشار کتاب، نشریه و مجله. ۸- بولتن‌های داخلی ضروری و بروشورها که در وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی شرکت‌های دولتی و نهادهای انقلاب اسلامی با تعیین ضوابط توسط وزارت ارشاد اسلامی در رابطه با وظایف قانون خود منتشر می‌نمایند. ۹- وزارت اطلاعات در رابطه با نشر مسائل امنیتی.

تبصره ۲ - وزارت ارشاد اسلامی مجاز است در زمینه‌های علمی و فنی (با تأیید وزارت فرهنگ و آموزش عالی) و در زمینه‌های فرهنگی در صورت تشخیص اجازه انتشار یک نشریه در هر رشته و در صورت ضرورت بیش از یک نشریه از محل اعتبارات مربوط به دستگاه ذی‌ربط را بدهد.

تبصره ۳ - بهای نشریات و جزوات فوق با جلب نظر وزارتخانه‌ها و مؤسسان مذکور با احتساب هزینه‌های مربوط به مواد اولیه، دستمزد، پرسنل شاغل و هزینه‌های چاپ پس از وصول به حساب درآمد عمومی کشور واریز خواهد شد.

تبصره ۴ - وزارت ارشاد اسلامی موظف است نسبت به عملکرد وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها، نهادهای مذکور در این قانون نظارت کامل داشته با مشاهده تخلف جهت تعقیب قانونی مورد یا موارد را به مراجع صالحه قضایی احاله داده و نتیجه را از طریق کمیسیون ارشاد اسلامی مجلس به اطلاع نمایندگان مجلس برساند.

۳۹. براساس ماده ۳ قانون نحوه اعمال نظارت بر کاهش هزینه‌های غیر ضرور و جلوگیری از تجمل‌گرایی مصوب ۱۳۷۰/۹/۲۷ که مقرر می‌دارد کلیه دستگاه‌های مذکور در ماده یک موظف به اجرای دقیق مفاد این قانون بوده و تخلف از آن در حکم تصرف غیرقانونی در اموال عمومی محسوب و طبق قوانین و مقررات مربوط رسیدگی خواهد شد. بنابراین تقریباً اغلب دستگاه‌های اجرایی مشمول بازرسی سازمان، در دایره موضوع این ماده قرار گرفته و در صورت مشاهده جرایم موصوف می‌توان به این ماده استناد نمود لذا کاربرد این ماده بسیار گسترده است.

فصل سوم- تحصیل منفعت به واسطه تدلیس در معاملات دولتی یا تقلب در ساختن

مبحث اول: عنصر قانونی

محدودیت‌ها و جرایم قانونی در معاملات دولتی قانون‌گذار به جهت حمایت و حفاظت از حقوق دولت در برابر متصدیان امر و اشخاص طرف معامله و نیز تأمین صحت و سلامت معاملات و صرفه و صلاح دولت قوانین و مقررات مختلفی من جمله ماده ۵۹۹ قانون مجازات اسلامی را تصویب نموده است. عنصر قانونی ماده ۵۹۹ «تدلیس در معامله» و یا «تقلب در ساختن» که موجب تضییع اموال و وجوه ادارات و سازمان‌ها موضوع ماده ۵۹۸ است. در این ماده مقرر شده است:

"هر شخصی عهده‌دار انجام معامله یا ساختن چیزی^۱ یا نظارت در ساختن یا امر به ساختن آن برای هر یک از ادارات و سازمان‌ها و مؤسسات مذکور در ماده (۵۹۸) بوده است به واسطه تدلیس^۲ در معامله از جهت تعیین مقدار یا صفت یا قیمت بیش از حد متعارف مورد معامله یا تقلب در ساختن آن چیز نفعی برای خود یا دیگری تحصیل کند، علاوه بر جبران خسارت وارده به حبس از شش ماه تا پنج سال محکوم خواهد شد."

۱. ماده ۳۴ قانون مدیریت و برنامه: سازمان موظف است درمورد اجرای فعالیت‌ها و طرح‌های عمرانی که هزینه آن از محل اعتبارات جاری و عمرانی دولت تأمین می‌شود به‌منظور ارزشیابی و از نظر مطابقت عملیات و نتایج حاصله با هدف‌ها و سیاست‌های تعیین‌شده در قوانین برنامه عمرانی و قوانین بودجه کل کشور، دستورالعمل‌ها و مشخصات طرح‌ها و مقایسه پیشرفت کار با جدول‌های زمانی فعالیت‌های جاری و طرح‌های عمرانی مربوط نظارت کند و برای انجام این منظور به‌طور مستمر از عملیات طرح‌ها و فعالیت‌های دستگاه‌های اجرایی بازدید و بازرسی کند و دستگاه اجرایی را مرتباً در جریان نظارت و نتایج حاصل از آن بگذارد.

۲. ماده ۴۳۸ قانون مدنی: تدلیس عبارت است از عملیاتی که موجب فریب طرف معامله شود.

لازم به ذکر است برای تبیین و بهره‌برداری مؤثر از این قانون می‌توان از مفاد قانون مجازات اعمال نفوذ برخلاف حق و مقررات قانونی حسب مورد بهره‌برداری نمود، چراکه در این قانون مقرر شده است: هر کس به دعوی اعتبار و نفوذ در نزد یکی از مستخدمین دولتی یا شهرداری یا کشوری یا مأمورین به خدمات عمومی وجه نقد یا فایده دیگری برای خود یا شخص ثالثی در ازای اعمال نفوذ نزد مأمورین مزبوره از کسی تحصیل کند و یا وعده و یا تعهدی از او بگیرد علاوه بر رد وجه یا مال مورد استفاده یا قیمت آن به حبس تأدیبی از شش ماه تا دو سال و به جزای نقدی از یک هزار ریال تا ده هزار ریال محکوم خواهد شد. هرگاه وجه نقد یا فایده یا تعهد را به اسم مأمورین مزبوره و به عنوان اینکه برای جلب موافقت آن‌ها باید پرداخته شود گرفته باشد علاوه بر رد وجه یا مال مورد استفاده یا قیمت آن به حبس تأدیبی از یک سال تا سه سال و به جزای نقدی از دو هزار ریال الی پانزده هزار ریال محکوم خواهد شد. هر کس از روابط خصوصی که با مأمورین یا مستخدمین مذکوره در ماده یک دارد سوء استفاده نموده و در کارهای اداری که نزد آن‌ها است به نفع یا ضرر کسی برخلاف حق و مقررات قانونی اعمال نفوذ کند از یک ماه الی یک سال حبس تأدیبی محکوم خواهد شد. مستخدمین دولتی یا شهرداری یا کشوری یا مأمورین به خدمات عمومی که نفوذ اشخاص را در اقدامات یا تصمیمات اداری خود تأثیر دهند به محرومیت از شغل دولتی از دو الی پنج سال محکوم می‌شوند و در صورتی که اقدام یا تصمیم مزبور مستلزم تقویت حقی از اشخاص یا دولت باشد محکوم به انفصال ابد از خدمات دولتی خواهند شد مگر آنکه این عمل مشمول قوانین دیگر جزایی باشد. هر وکیل عدلیه که به دعوی داشتن اعتبار و نفوذ در نزد مأمورین قضایی یا اداری یا حکم یا شهود و اهل خبره وجه یا مال یا فایده دیگری برای خود یا شخص ثالثی از موکل خود به عنوان اینکه باید به یکی از اشخاص مذکوره پردازد یا مساعدت آن‌ها را جلب کند تحصیل نماید یا وعده

آن را قبول کند علاوه بر رد وجه یا مال مورد استفاده یا قیمت آن به حبس تأدیبی از یک سال الی سه سال محکوم خواهد شد.

مبحث دوم: عنصر مادی

یکی از عناصر مادی این جرم شبیه عناصر کلاهبرداری است زیرا مجرم با اعمال متقلبانه مالی را می رباید و براساس ماده ۴۳۸ قانون مدنی تدلیس عبارت است از عملیاتی که موجب فریب طرف معامله شود. نکته مهم آنکه اگر مرتکب دسیسه‌ای بکار نبرده باشد یا از روی اشتباه مقدار یا صفت و یا قیمت را غیر واقعی اعلام کرده باشد، مشمول این ماده نمی شود و همچنین اگر شخص نفعی برای خود تحصیل نکرده باشد، مشمول این ماده نخواهد شد. اگر تدلیس انجام شده اساسی باشد سبب بطلان معامله خواهد شد و اگر اساسی نباشد حق فسخ ایجاد می کند.

تدلیس به معنای فریب دادن و پنهان کردن واقع است پس هرگاه فروشنده وضعی موهوم را به کالای خود نسبت دهد یا عیبی را که در آن است بپوشاند می گویند در معامله تدلیس نموده است. به عبارتی می توان گفت تدلیس نیرنگی است نامتعارف که از سوی یکی از دو طرف معامله یا آگاهی و دستکاری او به منظور گمراه ساختن طرف دیگر بکار می رود و او را به معامله برمی انگیزد که در صورت آماده بودن از موقعیت به آن رضایت نمی داد. از نظر کیفری تدلیس از باب اغفال و معلول صحنه سازی متقلبانه‌ی کسی است که دیگری را فریب داده و وجه مالی را به نفع خود یا دیگری تحصیل می نماید.

تدلیس در معاملات دولتی عبارت است از فعل مثبت مادی مأمور یا مستخدم یا شخص طرف قرارداد با دولت با منظور داشتن عمدی منفعت مادی یا معنوی برای خود

یا دیگری مبتنی بر تدلیس و تقلب نسبت به دولت یا در ضمن مدیریت یا نظارت در انجام معاملات ادارات و سازمان‌های موضوع ماده ۵۹۸ قانون مجازات اسلامی می‌باشد. اگر با شخصی که عهده‌دار معامله است، شخصی دیگر مانند ذی حساب^۱ همکاری نماید به عنوان شریک یا معاون جرم محسوب می‌شود.

براساس نظریه اداره حقوقی قوه قضائیه به شماره ۷/۵۸۹ مورخ ۹۱/۳/۲۷ منظور از کلمه «هر شخص» مندرج در ماده ۵۹۹ قانون مجازات اسلامی اعم از کارمند و غیر کارمند است و نیز کلمه «هر شخص» عام است و در نتیجه ملاک ماده مذکور تدلیس در معامله با ادارات و سازمان‌ها و مؤسسات مذکور در ماده ۵۹۸ همان قانون فوق‌الاشعار توسط کارمند یا غیر کارمند است.

در تبانی باید ثابت کرد که دولت متضرر شده است شامل اقداماتی مانند ترک تشریفات - خرد کردن معاملات - عدم انتشار آگهی در روزنامه کثیرالانتشار - تغییر در قیمت گذاری (اصل تبانی براساس از بین بردن رقابت است) در تبانی حداقل باید به دو نفر اشاره نمود و درواقع مراودات غیرقانونی بین کارمند و شخص است.

بنابراین باید در گزارش درخصوص تبانی به دو نکته باید حتماً اشاره شود:

۱- مبلغ ضرر و زیان ۲- شیوه تبانی

باید توجه داشت که در تبانی و تدلیس می‌توان درخواست ابطال معامله را نمود لیکن اگر به ماده ۶۰۳ استناد شود نمی‌توان دیگر ابطال قرارداد را درخواست کرد.

۱. ماده ۳۱ قانون محاسبات عمومی کشور - ذی حساب مأموری است که به موجب حکم وزارت امور اقتصادی و دارایی از بین مستخدمین رسمی واجد صلاحیت به منظور اعمال نظارت و تأمین هماهنگی لازم در اجرای مقررات مالی و محاسباتی در وزارتخانه‌ها و مؤسسات و شرکت‌های دولتی و دستگاه‌های اجرایی محلی و مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی به این سمت منصوب می‌شود.

بنابراین منظور اصلی در ماده ۶۰۳ اخذ پورسانت است و دولت متضرر نشده است و حتی ممکن است نفع هم کرده باشد ولی اگر دولت متضرر و شخص منتفع می‌گردد اختلاس محسوب می‌شود.

در ماده ۵۹۹ اگر کارکنان به شیوه خاصی (حیله و نیرنگ) در معاملات دخالت و نفعی برای خود منظور کند و حتی اگر دولت متضرر نشده است مشمول جرم مصرح در ماده اخیرالذکر می‌شود.

مبحث سوم: عنصر معنوی

عنصر معنوی این جرم علاوه بر سوءنیت عام، قصد انتفاع و دسیسه و تقلب (سوءنیت خاص - حصول نتیجه جرم) است به نظر می‌رسد این جرم از نظر عنوان مجرمانه از خانواده کلاهبرداری محسوب می‌گردد چرا اینکه شباهت‌های بسیاری بین آن‌ها دیده می‌شود و حتی تدلیس در ماده ۵۹۹ قانون مجازات اسلامی را می‌توان از صور خاص کلاهبرداری برشمرد. چراکه در تدلیس مثل کلاهبرداری توسل به وسایل متقلبانه وجود دارد و هم‌چنین در هر دو جرم قصد حصول نتیجه و بردن منفعت مدنظر بوده و از طرفی در هر دو جرم می‌بایستی ضرر و قصد ضرر به دیگری وجود داشته باشد لیکن از آنجایی که در اثر تدلیس کارمند یا کسی که مأمور انجام معامله دولتی است موجبات ضرر و زیان دولت را فراهم می‌کند فلذا قانون‌گذار تدلیس را در باب جرایم مالی کارمندان علیه دولت و ملحق به جرایم اختلاس کرده و مورد حکم قرار داده است.

مبحث چهارم: مجازات

مجازات پیش‌بینی شده جهت «تدلیس در معامله» و یا «تقلب در ساختن»، علاوه بر جبران خسارت وارده به حبس از شش ماه تا پنج سال محکوم خواهد شد.

با توجه به مفاد ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی حداکثر درجه این مجازات ۴ محسوب شده و لذا براساس مفاد ماده ۲۳ قانون مجازات اسلامی مجازات مذکور از نوع مجازات تکمیلی و تبعی محسوب و براساس ماده ۴۷ قانون اخیرالذکر صدور حکم و اجرای مجازات آن قابل تعویق و تعلیق است. درهرحال براساس ماده ۵۱ قانون موصوف حتی تعلیق مجازات تأثیری در پرداخت خسارات حاصله ندارد و باید این خسارت حتماً جبران شود.

باید توجه داشت مفاد جرایم مصرح در ماده ۵۹۹ مشمول حکم مصرح در ماده ۳۶ قانون مجازات اسلامی می‌شود.

همچنین با توجه به مفاد ماده ۱۰۹ همین قانون جرایم مصرح در ماده ۵۹۹ مشمول مرور زمان نمی‌شود.

مجازات مقرر در قانون مجازات تبانی در معاملات دولتی نیز با جرایم ماده مربوط به اشخاصی است که در معاملات یا مناقصه‌ها و مزایده‌های دولتی یا شرکت‌ها و مؤسسات وابسته به دولت یا مأمور به خدمات عمومی و یا شهرداری‌ها با یکدیگر تبانی کنند و در نتیجه ضرری متوجه دولت و یا شرکت‌ها و مؤسسات مذکور بشود به حبس تأدیبی از یک تا سه سال و جزای نقدی به میزان آنچه من غیر حق تحصیل کرده‌اند، محکوم می‌شوند. هرگاه مستخدمین دولت یا شرکت‌ها و یا مؤسسات مزبور یا شهرداری‌ها و همچنین کسانی که به نحوی از انحاء از طرف دولت یا شرکت‌ها و یا مؤسسات فوق در انجام معامله یا مناقصه یا مزایده دخالت داشته باشند و با علم و یا اطلاع از تبانی معامله را انجام دهند یا به نحوی در تبانی شرکت یا معاونت کنند به حداکثر مجازات حبس و انفصال ابد از خدمات دولتی و شرکت‌ها و مؤسسات وابسته به دولت و شهرداری‌ها محکوم خواهند شد. در کلیه موارد مذکور در صورتی که عمل مطابق قانون مستوجب کیفر شدیدتری باشد مرتکب به مجازات اشد محکوم خواهد شد.

مبحث پنجم: مصادیق مجرمانه و مرتبط

- ۱) عدم اصالت فاکتورها یا مهر فروشنده یا سربرگ شرکت های طرف معامله دولت
- ۲) عدم همخوانی مشخصات اجناس خریداری شده با فاکتور صادره
- ۳) عدم تطبیق مصالح بکار برده شده در پروژه های عمرانی دولت با مفاد قرارداد
ذی ربط
- ۴) صوری بودن فاکتورهای و استعلام قیمت ها در معاملات جزء باید توجه داشت
که مبلغ سوء استفاده در این موضوع اگرچه به ظاهر کم است.
- ۵) غیر واقعی بودن مشخصات گیرنده چک صادر توسط بخش دولت بخصوص در
معاملات جزء و متوسط (شخص متخلف با پشت نویسی چک ها مبلغ را به حساب
خود واریز می کند).
- ۶) عدم رعایت ماده ۱۰۸ قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح مقرر نموده که هر
نظامی که عهده دار انجام معامله یا ساختن چیزی یا نظارت در ساختن یا امر به
ساختن آن برای نیروهای مسلح بوده و به واسطه تدلیس در معامله از جهت تعیین
مقدار یا صفت یا قیمت بیش از حد متعارف مورد معامله یا تقلب در ساختن آن
چیز، نفعی برای خود یا دیگری تحصیل کند یا موجب ضرر نیروهای مسلح
گردد علاوه بر جبران خسارت وارده و جزای نقدی معادل بهای مال مورد
تدلیس به ترتیب زیر محکوم می شود الف - در صورتی که سود حاصله یا ضرر
وارده تا ده میلیون (۱۰ ۰۰۰ ۰۰۰) ریال باشد به حبس از شش ماه تا دو سال ب -
چنانچه سود حاصله یا ضرر وارده بیش از ده میلیون (۱۰ ۰۰۰ ۰۰۰) ریال تا
یکصد میلیون (۱۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰) ریال باشد به حبس از یک تا پنج سال ج -
هرگاه سود حاصله یا ضرر وارده بیش از یکصد میلیون (۱۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰) ریال
باشد به حبس از دو تا ده سال.

فصل چهارم: اخذ یا امر به، اخذ وجه یا مالی به، نفع یا ضرر دولت برخلاف قانون

مبحث اول: عنصر قانونی

قانون‌گذار به جهت حمایت و حفاظت از حقوق مردم در برابر دولت و جلوگیری از هرگونه هزینه تحمیلی به آنان که فاقد مستند قانونی بوده و براساس نظر مسئولین دولتی اخذ می‌شود ماده ۶۰۰ قانون مجازات اسلامی را تصویب نموده است. عنصر قانونی ماده ۶۰۰ «تشخیص یا محاسبه وجه یا مال» و یا «وصول وجه و یا مال» و در دو حالت برخلاف قانون یا زیاده بر قانون است. در این ماده مقرر شده است:

"هر یک از مسئولین دولتی و مستخدمین و مأمورینی که مأمور تشخیص یا تعیین یا محاسبه یا وصول وجه یا مالی به نفع دولت است برخلاف قانون یا زیاده بر مقررات قانونی^۱ اقدام و وجه یا مالی اخذ یا امر به اخذ آن نماید به حبس از دو ماه تا یک سال

۱. رأی شماره ۶۰۵ هیئت عمومی دیوان عدالت اداری با موضوع ابطال بخشنامه شماره ۳۲۶۰۴/۳۰/۱۰۰ - ۱۳۸۶/۴/۳۱ وزیر نیرو: نظر به اینکه مطابق ماده ۴ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب سال ۱۳۸۰، دریافت هرگونه وجه، کالا و یا خدمات تحت هر عنوان از اشخاص حقیقی و حقوقی توسط وزارتخانه‌ها، مؤسسات و شرکت‌های دولتی غیر از مواردی که در مقررات قانونی مربوط تعیین شده یا می‌شود، همچنین اخذ هدایا و کمک نقدی و جنسی در قبال کلیه معاملات اعم از داخلی و خارجی توسط وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و شرکت‌های دولتی و مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی، مؤسسات و شرکت‌هایی که شمول قانون بر آنها مستلزم ذکر نام یا تصریح نام است و یا تابع قوانین خاص هستند، ممنوع شده است و همچنین به موجب تبصره ۳ ماده ۶۲ قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۹/۱۰/۱۵ نیز دستگاه‌های اجرایی در مقابل ارائه خدمات یا اعطای انواع مجوز حتی با توافق، اجازه اخذ مالیاتی بیش از آنچه در قوانین و مقررات قانونی تجویز شده است، ندارد و تخلف از اجرای این حکم مشمول مجازات مصرح در ماده ۶۰۰ قانون مجازات اسلامی خواهد بود و در ماده ۶۰۰ قانون اخیرالذکر نیز اخذ وجه یا مال توسط مسئولان دولتی برخلاف قانون یا زیاده بر مقررات قانونی، تعیین مجازات شده است. بنا به مراتب، بخشنامه شماره ۳۲۶۰۴/۳۰/۱۰۰ - ۱۳۸۶/۴/۳۱ وزیر نیرو که بدون اذن مقنن جواز اخذ وجه در قبال ارائه خدمت را صادر کرده است، مغایر قوانین پیش‌گفته تشخیص می‌شود و به استناد بند ۱ ماده ۱۹ و مادتين ۲۰ و ۴۲ قانون دیوان عدالت اداری حکم به ابطال آن از تاریخ صدور بخشنامه صادر می‌شود.

محکوم خواهد شد. مجازات مذکور در این ماده درمورد مسئولین و مأمورین شهرداری نیز مجری است و درهرحال آنچه برخلاف قانون و مقررات اخذ نموده است به ذی حق مسترد می گردد."

مبحث دوم: عنصر مادی

عنصر مادی این جرم اخذ (تعیین یا محاسبه) وجه بدون رعایت قوانین و مقررات موضوعه است. جرم مصرح در قانون به اشکال زیر حادث می شود:

(۱) زیاده به نفع دولت تعیین یا محاسبه یا وصول شود {اگر زیاده به نفع شخص مسئول باشد اختلاس محسوب می شود.}

(۲) برخلاف قانون بخش اخیر بسیار مهم است چراکه درصورت اخیر اگر کمتر از مقررات اخذ شود شامل همین جرم می شود.

(۳) پرداخت اضافه از مقدار قانونی از سوی دولت چراکه در متن قانون اشاره شده هر یک از مسئولین دولتی و مستخدمین و مأمورینی که مأمور تشخیص یا تعیین یا محاسبه یا وصول وجه یا مالی به نفع دولت است برخلاف قانون یا زیاده بر مقررات قانونی «اقدام»... کلمه اقدام عام بوده و شامل دریافت و پرداخت می باشد.

باید توجه داشت اگر در موارد فوق کارمند جهت انجام هر یک از موارد اخذ وجهی یا خدمات و یا امتیازی به نفع خود کسب کند، ارتشاء محسوب می شود.

مبحث سوم: عنصر معنوی

عنصر معنوی این جرم سوءنیت عام است. عنصر معنوی نتیجه مجرمانه جرم تعیین یا محاسبه یا وصول وجه یا مالی به نفع دولت برخلاف قانون ازجمله جرایم عمدی مطلق است که صرف نظر از حصول نتیجه، صرف ارتکاب آن جرم است. با عنایت به اینکه جرم تعیین یا محاسبه یا وصول وجه یا مالی به نفع دولت برخلاف قانون در عداد جرایم

عمدی محسوب می‌شود لیکن چون از جرایم مطلق است نیازی به اثبات سوءنیت خاص یا عمد در نتیجه نمی‌باشد و همان عمد در فعل کافی است. یعنی خواه مرتکب قصد نتیجه را که همان نفع یا ضرر رسانیدن به دولت است را داشته باشد، خواه نه، در صورت تعیین یا محاسبه یا وصول وجه یا مالی برخلاف قانون قابل مجازات خواهد بود.

مبحث چهارم: مجازات

مجازات پیش‌بینی شده جهت « تعیین یا محاسبه یا وصول وجه یا مالی به نفع دولت برخلاف قانون علاوه حبس از دو ماه تا یک سال، آنچه برخلاف قانون و مقررات اخذ نموده است به ذی حق مسترد می‌گردد.

با توجه به مفاد ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی حداکثر درجه این مجازات ۶ محسوب شده و لذا براساس مفاد ماده ۲۳ قانون مجازات اسلامی مجازات مذکور از نوع مجازات تکمیلی و تبعی محسوب و براساس ماده ۴۷ قانون اخیرالذکر صدور حکم و اجرای مجازات آن قابل تعویق و تعلیق است. در هر حال براساس ماده ۵۱ قانون موصوف حتی تعلیق مجازات تأثیری در پرداخت خسارات حاصله ندارد و باید این خسارت حتماً جبران شود.

باید توجه داشت مفاد جرایم مصرح در ماده ۶۰۰ مشمول حکم مصرح در ماده ۳۶ قانون مجازات اسلامی می‌شود.

همچنین با توجه به مفاد ماده ۱۰۹ همین قانون جرایم مصرح در ماده ۶۰۰ مشمول مرور زمان نمی‌شود.

مبحث پنجم: مصادیق مجرمانه و مرتبط

- (۱) اخذ کمتر و یا بیشتر مالیات برخلاف ضوابط و مقررات موضوعه
- (۲) عدم رعایت ماده ۴ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت که مقرر نموده است دریافت هرگونه وجه، کالا و یا خدمات تحت هر عنوان از اشخاص حقیقی و حقوقی توسط وزارتخانه‌ها، مؤسسات و شرکت‌های دولتی غیر از مواردی که در مقررات قانونی مربوط معین شده یا می‌شود. همچنین اخذ هدایا و کمک نقدی و جنسی در قبال کلیه معاملات اعم از داخلی و خارجی توسط وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و شرکت‌های دولتی و مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی، مؤسسات و شرکت‌هایی که شمول قانون بر آن‌ها مستلزم ذکر نام یا تصریح نام است و یا تابع قوانین خاص هستند ممنوع می‌باشد، نباید نسبت به اخذ هزینه نشر آگهی از برنده مناقصه و یا مزایده اقدام گردد.
- (۳) بخشنامه‌هایی که توسط برخی از دستگاه‌ها بخصوص مکلف به خدمات عمومی مبنی بر اخذ وجوه از مردم در قبال خدمات که بدون اذن قانون‌گذار صادر و اجرایی می‌شود از مصادیق جرم موصوف می‌باشد که در این خصوص می‌توان به آرای هیئت عمومی دیوان عدالت اداری به شماره ۶۰۵ و رأی مورخ ۸۴/۱۰/۱۱ (موضوع دادنامه شماره ۴۶) و رأی مورخ ۸۴/۲/۴ (موضوع دادنامه شماره ۵۶۰) اشاره نمود.

۴) عدم اخذ عوارض و جریمه^۱ مربوط توسط کمیسیون موضوع ماده ۱۰۰ قانون شهرداری که از جهت عدم اقدام لازم نشأت می گیرد که این امر از مصادیق جرم مصرح در ماده ۶۰۰ قانون مجازات اسلامی می باشد.

۵) افزایش هزینه های دریافتی برق، آب، گاز تلفن و سایر موارد مشابه بدون اخذ مجوز قانونی

۶) تعیین و محاسبه و اخذ جرایم کمتر از مقرر قانونی در تخلفاتی مانند تخریب محیط زیست و یا منابع طبیعی و تغییر غیرمجاز کاربری اراضی، حفره چاه غیرمجاز و سایر موارد مشابه.

۱. رأی شماره ۶۲۸ الی ۶۳۳ هیئت عمومی دیوان عدالت اداری اشعار می دارد: نظر به اینکه مطابق ماده ۱۰۰ قانون شهرداری و تبصره های ذیل آن، در پاره ای موارد برای متخلفان ضوابط ساختمانی حسب مورد مجازات پرداخت جریمه نقدی پیش بینی شده است و متضمن حکمی بر تعلق خسارت تأخیر در پرداخت جریمه نیست.

فصل پنجم - استخدام و به‌کارگیری افراد بدون مجوز قانونی

مبحث اول: عنصر قانونی

قانون‌گذار به جهت جلوگیری از سوءاستفاده مسئولان در جذب و به‌کارگیری افراد و استفاده غیرمجاز و شخصی از کارکنان دولت ماده ۶۰۲ قانون مجازات اسلامی را تصویب نموده است. عنصر قانونی ماده ۶۰۲ «استخدام و به‌کارگیری افراد بیش از مجوز قانونی» و «منظور نمودن خدمه شخصی به‌عنوان کارمند» می‌باشد. در این ماده مقرر شده است:

"هریک از مستخدمین و مأمورین دولتی که برحسب مأموریت خود حق داشته است اشخاصی را استخدام^۱ و اجیر^۲ کند و بیش از عده‌ای که اجیر یا استخدام کرده است به حساب دولت منظور نماید یا خدمه شخصی خود را جزو خدمه دولت محسوب نماید و حقوق آن‌ها را به حساب دولت منظور بدارد به شلاق تا (۷۴) ضربه و تأدیه مبلغی که به ترتیب فوق به حساب دولت منظور داشته است محکوم خواهد گردید."

۱. ماده ۴۵ قانون مدیریت خدمات کشوری: از تاریخ تصویب این قانون، استخدام در دستگاه‌های اجرایی به دو روش ذیل انجام می‌پذیرد.

الف - استخدام رسمی برای تصدی پست‌های ثابت در مشاغل حاکمیتی. ب - استخدام پیمانی برای تصدی پست‌های سازمانی و برای مدت معین.

۲. تبصره ماده ۵۱ قانون مدیریت خدمات کشوری: هرگونه به‌کارگیری نیروی انسانی در دستگاه‌های اجرایی خارج از مجوزهای موضوع این ماده خلاف قانون محسوب و ممنوع می‌باشد و پرداخت هرگونه وجهی به افرادی که بدون مجوز به‌کار گرفته می‌شوند تصرف غیرقانونی در اموال عمومی محسوب می‌گردد.

مبحث دوم: عنصر مادی

عنصر مادی این جرم، احتساب اجرت غیر واقعی به حساب دولت است. این جرم شباهت زیادی به تدلیس دارد و از طرفی اگر وجوه حاصل را به شکلی به نفع خود برداشت کرده باشد می تواند از مصادیق اختلاس باشد.

مبحث سوم: عنصر معنوی

عنصر معنوی این جرم علاوه بر سوء نیت عام، قصد انتفاع نامشروع از وجوه دولتی است. عنصر معنوی نتیجه مجرمانه «استخدام و به کارگیری افراد بیش از مجوز قانونی» و «منظور نمودن خدمه شخصی به عنوان کارمند» می باشد و از جمله جرایم عمدی مطلق است که صرف نظر از حصول نتیجه، صرف ارتکاب آن جرم است. با عنایت به اینکه جرم استخدام و به کارگیری افراد بیش از مجوز قانونی در عداد جرایم عمدی محسوب می شود لیکن چون از جرایم مطلق است نیازی به اثبات سوء نیت خاص یا عمد در نتیجه نمی باشد و همان عمد در فعل کافی است. در جرم حتماً باید اجرت افرادی که برخلاف قوانین و مقررات به کار گرفته شده باشند پرداخت شده و چنانچه هزینه ای مادی از جهت به دولت تحمیل نشود مشمول مجازات مقرر در این قانون نخواهد شد.

مبحث چهارم: مجازات

مجازات پیش بینی شده جهت «استخدام و به کارگیری افراد بیش از مجوز قانونی» و «منظور نمودن خدمه شخصی به عنوان کارمند» علاوه شلاق تا (۷۴) ضربه و تأدیه مبلغی که به ترتیب فوق به حساب دولت منظور داشته است محکوم خواهد گردید.

با توجه به مفاد ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی حداکثر درجه این مجازات ۶ محسوب شده و لذا براساس مفاد ماده ۲۳ قانون مجازات اسلامی مجازات مذکور از نوع

مجازات تکمیلی و تبعی محسوب و براساس ماده ۴۷ قانون اخیرالذکر صدور حکم و اجرای مجازات آن قابل تعویق و تعلیق است. در هر حال براساس ماده ۵۱ قانون موصوف حتی تعلیق مجازات تأثیری در پرداخت خسارات حاصله ندارد و باید این خسارت حتماً جبران شود.

باید توجه داشت مفاد جرایم مصرح در ماده ۶۰۲ مشمول حکم مصرح در ماده ۳۶ قانون مجازات اسلامی می شود. همچنین با توجه به مفاد ماده ۱۰۹ همین قانون جرایم مصرح در ماده ۶۰۲ مشمول مرور زمان نمی شود.

مبحث پنجم: مصادیق مجرمانه و مرتبط

- ۱) وجود افراد صوری در لیست کارکنان قراردادی دستگاه
- ۲) این جرم غالباً در دستگاه‌های استانی صورت می‌پذیرد می‌باشد. بدین معنا که جهت اخذ اعتبار بیشتر لیست کارکنان خود را بیشتر از واقع نشان داده و از وجوه جهت پذیرایی و سایر هزینه که اعتبار برای آنان پیش‌بینی نشده است، استفاده می‌گردد و این اقدام از مصادیق جرم مصرح در ماده ۶۰۲ محسوب می‌گردد.
- ۳) وجود افراد صوری در فهرست کارکنان شرکتی دستگاه

فصل ششم - دریافت کمیسیون یا پورسانت در

معاملات دولتی

مبحث اول: عنصر قانونی

بی تردید معاملات و قراردادهای دولتی بستر مناسبی برای رانت و سوءاستفاده مالی می باشد یکی از سوء جریان های جاری در معاملات دولتی اخذ پورسانت یا کمیسیون است عنصر قانونی ماده ۶۰۳ « اخذ کمیسیون یا حق الزحمه و حق العمل یا پاداش برای خود یا دیگری نفعی در داخل یا خارج کشور » و یا « بدون مأموریت از طرف دستگاه متبوعه بر عهده آن چیزی بخرد یا بسازد » و یا « در موقع پرداخت وجوهی که حسب وظیفه به عهده او بوده یا تفریغ حسابی که باید به عمل آورد برای خود یا دیگری نفعی منظور دارد » می باشد. در ماده ۶۰۳ مقرر شده است:

"هر یک از کارمندان و کارکنان و اشخاص عهده دار وظیفه مدیریت و سرپرستی در وزارتخانه ها و ادارات و سازمان های مذکور در ماده (۵۹۸) که بالمباشره یا به واسطه در معاملات^۱ و مزایده ها و مناقصه ها و تشخیصات و امتیازات مربوط به دستگاه متبوع، تحت هر عنوانی اعم از کمیسیون یا حق الزحمه و حق العمل یا پاداش برای خود یا دیگری نفعی در داخل یا خارج کشور از طریق توافق یا تفاهم یا ترتیبات خاص یا سایر اشخاص یا نمایندگان و شعب آنها منظور دارد یا بدون مأموریت از طرف دستگاه متبوعه بر عهده آن چیزی بخرد یا بسازد یا در موقع پرداخت وجوهی که حسب وظیفه به عهده او بوده یا تفریغ حسابی^۲ که باید به عمل آورد برای خود یا دیگری نفعی منظور

۱. نظریه ۷/۷۵۲۴ - ۱۳۷۷/۱۱/۱۸ اداره کل حقوقی قوه قضاییه: اطلاق ماده ۶۰۳ ق.م.ا معاملات و قراردادهای خارجی دستگاه های دولتی را نیز در بر می گیرد.

۲. ماده ۹۵ قانون محاسبات عمومی کشور: کلیه ذی حسابان وزارتخانه ها و مؤسسات دولتی مکلف اند نسخه اول صورت حساب دریافت و پرداخت همراه را اصل اسناد و مدارک مربوط منتهی تا آخر ماه بعد و حساب نهایی هر سال را حداکثر تا پایان خردادماه سال بعد به ترتیبی که در اجرای ماده ۳۹ قانون دیوان محاسبات مقرر

دارد به تأدیه دو برابر وجوه و منافع حاصله از این طریق محکوم می‌شود و در صورتی که عمل وی موجب تغییر در مقدار یا کیفیت مورد معامله یا افزایش قیمت تمام شده آن گردد به حبس از شش ماه تا پنج سال و یا مجازات نقدی از سه تا سی میلیون ریال نیز محکوم خواهد شد."

مبحث دوم: عنصر مادی

عنصر مادی جرم موصوف دریافت وجه یا مال از فروشنده مشمول این ماده است حتی اگر این دریافت هیچ تأثیری در کیفیت و کمیت و قیمت مال خریداری شده نداشته باشد. (گلدوزیان، ۱۳۹۴ - ص ۵۵۲)

عمل مرتکب عبارت است از فعل مثبت قبول اخذ کمیسیون یا حق الزحمه و حق العمل یا پاداش برای خود یا دیگری نفعی در داخل یا خارج کشور و انجام معامله بدون آنکه از طرف دستگاه خود مأموریت داشته باشد و یا موقع پرداخت وجوهی که حسب وظیفه به عهده او بوده یا تفریغ حسابی که باید به عمل آورد برای خود یا دیگری نفعی منظور دارد. آنچه مسلم است با ترک فعل این جرم محقق نمی‌شود و شخص مرتکب باید در قالب فعل مثبت موارد اخیر الذکر را انجام دهد.

شخصیت مرتکب شامل کارکنان دستگاه‌های موضوع ماده ۵۹۸ که عهده‌دار مدیریت و سرپرستی را دارند بوده و شامل سایر کارکنان که مسئولیت مستقیم در انجام معاملات، مزایده، مناقصه و تشخیصات را ندارند، نمی‌شود.

می‌شود به دیوان مذکور تحویل و نسخه دوم صورتحساب‌های مذکور را بدون ضمیمه کردن اسناد و مدارک به‌نحوی که وزارت امور اقتصادی و دارایی معین می‌کند به وزارت نامبرده ارسال نمایند.

مبحث سوم: عنصر معنوی

عنصر معنوی این جرم، علاوه بر سوءنیت عام، قصد انتفاع نامشروع (سوءنیت خاص) می باشد اما باید در نظر داشت در مواردی که خرید و یا ساختن چیزی انجام شود بدون آنکه آن دستگاه مأموریت و یا وظیفه‌ای در این خصوص داشته باشد صرفاً سوءنیت عام جهت تحقق این جرم کفایت می کند.

مبحث چهارم: مجازات

مجازات پیش‌بینی شده جهت « اخذ کمیسیون یا حق الزحمه و حق العمل یا پاداش برای خود یا دیگری نفعی در داخل یا خارج کشور » و یا « بدون مأموریت از طرف دستگاه متبوعه بر عهده آن چیزی بخرد یا بسازد » و یا « در موقع پرداخت وجوهی که حسب وظیفه به عهده او بوده یا تفریغ حسابی که باید به عمل آورد برای خود یا دیگری نفعی منظور دارد » حبس از شش ماه تا پنج سال و یا مجازات نقدی از سه تا سی میلیون ریال است.

با توجه به مفاد ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی حداکثر درجه این مجازات ۵ محسوب شده و لذا براساس مفاد ماده ۲۳ قانون مجازات اسلامی مجازات مذکور از نوع مجازات تکمیلی و تبعی محسوب و براساس ماده ۴۷ قانون اخیرالذکر صدور حکم و اجرای مجازات آن قابل تعویق و تعلیق است. درهرحال براساس ماده ۵۱ قانون موصوف حتی تعلیق مجازات تأثیری در پرداخت خسارات حاصله ندارد و باید این خسارت حتماً جبران شود.

باید توجه داشت مفاد جرایم مصرح در ماده ۶۰۳ مشمول حکم مصرح در ماده ۳۶ قانون مجازات اسلامی می شود.

همچنین با توجه به مفاد ماده ۱۰۹ همین قانون جرایم مصرح در ماده ۶۰۳ مشمول مرور زمان نمی‌شود.

لازم به ذکر است براساس ماده ۱۳ قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد کلیه مسئولان دستگاه‌های مشمول این قانون موظف‌اند بدون فوت وقت از شروع یا وقوع جرایم مربوط به ارتشاء، اختلاس، کلاهبرداری، تبانی در معاملات دولتی، اخذ درصد (پورسانت) در معاملات داخلی یا خارجی، اعمال نفوذ برخلاف حق و مقررات قانونی، دخالت در معاملات دولتی در مواردی که ممنوعیت قانونی دارد، تحصیل مال نامشروع، استفاده غیرمجاز یا تصرف غیرقانونی در وجوه یا اموال دولتی یا عمومی و یا تضییع آن‌ها، تدلیس در معاملات دولتی، اخذ وجه یا مال غیرقانونی یا امر به اخذ آن، منظور نمودن نفعی برای خود یا دیگری تحت هر عنوان اعم از کمیسیون، پاداش، حق الزحمه یا حق‌العمل در معامله یا مزایده یا مناقصه و سایر جرایم مرتبط با مفاسد اقتصادی در حوزه مأموریت خود بلافاصله باید مراتب را به مقامات قضایی و اداری رسیدگی‌کننده به جرایم و تخلفات گزارش نمایند، در غیر این صورت مشمول مجازات مقرر در ماده (۶۰۶) قانون مجازات اسلامی می‌شوند.

تبصره - هر یک از کارکنان دستگاه‌های موضوع این قانون که در حیطه وظایف خود از وقوع جرایم مذکور در دستگاه متبوع خود مطلع شود مکلف است بدون اطلاع سایرین مراتب را به صورت مکتوب و فوری به مسئول بالاتر خود و یا واحد نظارتی گزارش نماید در غیر این صورت مشمول مجازات فوق می‌شود.

مبحث پنجم: مصادیق مجرمانه و مرتبط

۱) قوانین مزایده و مناقصه از جمله قوانین آمره و نظم عمومی هستند و معامله که بدون رعایت ضوابط و مقررات این قوانین باشد مانند خرد کردن معاملات نباید

تنفید و یا هزینه آن پرداخت شود و طبق ماده ۱۰ قانون مدنی قراردادهای که مخالف صریح قانون باشند معتبر نبوده فلذا مجوز قانونی یکی از شرایط صحت معاملات دولتی بوده و در صورت فقدان آن قرارداد باطل و فاقد اعتبار قانونی خواهد بود و کسانی که قرارداد را امضاء و هزینه‌های آن را پرداخت نمودند فعل آنان منطبق با جرایم مصرح در قانون موصوف محسوب می‌شود.

۲) افزایش مبلغ قرارداد توسط مسئولین دستگاه اگر بدون مجوزهای قانونی لازم صورت گرفته از مصادیق جرایم مصرح در این قانون است.

۳) عدم رعایت ماده ۹ قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی مبنی بر شمول قانون برگزاری مناقصات به نهادهای عمومی غیردولتی (شهرداری‌ها) لیکن در برخی از موارد این دستگاه‌ها بدون توجه به این تکلیف قانونی مبنی بر لزوم انجام مناقصه صرفاً به استناد آئین‌نامه معاملات داخلی خود اقدام می‌نمایند درحالی که از زمان تصویب برنامه ششم مکلف به رعایت دقیق قوانین و مقررات مناقصه می‌باشند.

۴) ترک مناقصه و مزایده به شرط رعایت ماده ۸۳ قانون محاسبات عمومی و ماده ۲۷ قانون برگزاری مناقصات است لیکن یکی از موارد مهم سوء جریان در انجام معاملات ترک تشریفات مزایده و مناقصه بدون رعایت ضوابط قانونی ذی‌ربط است.

۵) عدم رعایت ماده ۸۷ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب ۱۳۸۰/۱۱/۲۷ می‌تواند از مصادیق این جرم تلقی شود چراکه براساس مفاد قانون مذکور شرکت‌های دولتی مکلف‌اند طرح‌ها و پروژه‌های بیش از ۸ میلیارد ریال را به تأیید شورای اقتصاد برسانند. لذا عدم اجرای این تکلیف صحت قانونی انعقاد قرارداد مربوط و به تبع آن پرداخت‌های صورت گرفته مورد اشکال جدی

قرار می گیرد و در واقع نفع برای طرف قرارداد بدون مجوز قانونی لحاظ شده است.

۶) از مفاد ماده ۳ قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد مصوب ۱۳۹۰/۲/۲۹ می توان بهره برداری مناسب جهت اثبات جرایم مصرح در ماده ۶۰۳ است چراکه عدم انجام تکالیف مقرر در ماده ۳ قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد به شرح زیر بستر مناسبی بر حدوث جرم احصاء شده در ماده ۶۰۳ می باشد:

الف - کلیه قوانین و مقررات اعم از تصویب نامه ها، دستورالعمل ها، بخشنامه ها، رویه ها، تصمیمات مرتبط با حقوق شهروندی نظیر فرآیندهای کاری و زمان بندی انجام کارها، استانداردها، معیار و شاخص های مورد عمل، مأموریت ها، شرح وظایف دستگاه ها و واحدهای مربوط، همچنین مراحل مختلف اخذ مجوزها، موافقت های اصولی، مفاصاحساب ها، تسهیلات اعطائی، نقشه های تفصیلی شهرها و جداول میزان تراکم و سطح اشغال در پروانه های ساختمانی و محاسبات مربوط به مالیات ها، عوارض و حقوق دولت، مراحل مربوط به واردات و صادرات کالا را باید در دیدارگاه های الکترونیک به اطلاع عموم برسانند. ایجاد دیدارگاه های الکترونیک مانع از بهره برداری روش های مناسب دیگر برای اطلاع رسانی به هنگام و ضروری مراجعین نیست.

ب - متن قراردادهای مربوط به معاملات متوسط و بالاتر موضوع قانون برگزاری مناقصات که به روش مناقصه، مزایده، ترک تشریفات و غیره توسط دستگاه های مشمول بندهای (الف)، (ب) و (ج) ماده (۲) این قانون منعقد می گردد و همچنین اسناد و ضمایم آنها و هرگونه الحاق، اصلاح، فسخ،

ابطال و خاتمه قرارداد پیش از موعد و تغییر آن و نیز کلیه پرداخت‌ها، باید به پایگاه اطلاعات قراردادها وارد گردد.

معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس‌جمهور موظف است حداکثر ظرف سه ماه پس از ابلاغ این قانون آیین‌نامه اجرایی آن شامل ضوابط و موارد استثناء، نحوه و میزان دسترسی عموم مردم به اطلاعات قراردادها را تهیه کند و به تصویب هیئت وزیران برساند و ظرف یک سال پایگاه اطلاعات قراردادها را ایجاد نماید.

تبصره ۱- قراردادهایی که ماهیت نظامی یا امنیتی دارد و نیز مواردی که به موجب قوانین، افشاء اطلاعات آن‌ها ممنوع می‌باشد و یا قراردادهای محرمانه از شمول این حکم مستثنا است. تشخیص محرمانه بودن قراردادهای مذکور بر عهده کارگروهی مرکب از معاونین وزرا اطلاعات و امور اقتصادی و دارایی و معاون برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس‌جمهور و معاون دستگاه مربوط حسب مورد است.

تبصره ۲- تأخیر در ورود اطلاعات مذکور در بندهای فوق یا ورود ناقص اطلاعات یا ورود اطلاعات برخلاف واقع در پایگاه‌های مذکور تخلف محسوب می‌شود و متخلف به شش ماه تا سه سال انفصال موقت از خدمت در دستگاه‌های موضوع بندهای (الف)، (ب) و (ج) ماده (۲) این قانون محکوم می‌گردد.

(۷) مفاد ماده واحده قانون ممنوعیت اخذ پورسانت در معاملات خارجی مصوب ۱۳۷۲/۴/۲۷ که اشعار می‌دارد «قبول هرگونه پورسانت از قبیل وجه، مال، سند پرداخت وجه یا تسلیم مال تحت هر عنوان به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم در رابطه با معاملات خارجی قوای سه‌گانه، سازمان‌ها، شرکت‌ها و مؤسسات دولتی،

نیروهای مسلح، نهادهای انقلابی، شهرداری‌ها و کلیه تشکیلات وابسته به آن‌ها ممنوع است. مرتکب علاوه بر رد پورسانت یا معادل آن به دولت به حبس تعزیری از ۲ تا ۵ سال و جزای نقدی برابر پورسانت محکوم می‌گردد.» همپوشانی زیادی با ماده ۶۰۳ داشته که در معاملات خارجی اصلح از این قانون استفاده شود

۱. عدم رعایت ماده ۸۵ قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران که مقرر می‌دارد هر نظامی که عهده‌دار خرید یا فروش یا ساخت چیزی برای نیروهای مسلح بوده و به واسطه تدلیس یا تقلب در خرید یا فروش یا در تعیین مقدار یا صفت یا خاصیت آن سودی برای خود یا دیگری تحصیل نموده باشد و یا موجب ضرر نیروهای مسلح گردد به ترتیب زیر محکوم می‌شود.

۲. هرگاه سود حاصله یا ضرر از حیث مبلغ یا بهاء از پانصد هزار ریال تجاوز ننماید به حبس از سه ماه تا یک سال.

۳. در صورتی که زائد بر پانصد هزار ریال باشد ولی از پنج میلیون ریال تجاوز ننماید به حبس از یک سال تا پنج سال.

۴. چنانچه زائد بر پنج میلیون ریال باشد به حبس از دو تا ده سال.

تبصره - هرگونه پورسانت یا هدیه یا امتیاز که در ارتباط با انجام قراردادها یا معاملات نظامی به دست آید از حقوق دولت محسوب و باید اعلام و مسترد شود. عدم اعلام و استرداد جرم و مرتکب به مجازات مقرر در این ماده محکوم می‌شود.

فصل هفتم - معدوم و یا مخفی کردن اسناد و اوراق دولتی

مبحث اول: عنصر قانونی

حفظ اسناد و مدارک دولتی اهمیت از اهمیت زیادی برخوردار است یکی از راه‌های گریز از مجازات‌ها مقرر در جرایم مرتبط با تعدیات مأمورین دولتی نسبت به دولت امحاء یا مخفی کردن اسناد و مدارک مرتبط می‌باشد. عنصر قانونی ماده ۶۰۴ «معدوم یا مخفی کردن نوشته‌ها و اوراق و اسناد دولتی» و یا «ارائه و تسلیم نوشته‌ها و اوراق و اسناد دولتی که به لحاظ قانون از دادن به آن کس ممنوع می‌باشد» است. در ماده ۶۰۴ مقرر شده است:

"هر یک از مستخدمین دولتی اعم از قضایی و اداری^۱ نوشته‌ها و اوراق و اسنادی را که حسب وظیفه به آنان سپرده شده یا برای انجام وظایفشان به آن‌ها داده شده است را معدوم یا مخفی نماید یا به کسی بدهد که به لحاظ قانون از دادن به آن کس ممنوع می‌باشد، علاوه بر جبران خسارت وارده به حبس از سه ماه تا یک سال محکوم خواهد شد."

مبحث دوم: عنصر مادی

عنصر مادی جرم موصوف معدوم یا مخفی کردن نوشته‌ها و اوراق و اسنادی را که حسب وظیفه به آنان سپرده شده یا برای انجام وظایفشان به آن‌ها داده شده است یا به کسی بدهد که به لحاظ قانون از دادن به آن کس ممنوع می‌باشد، حتی اگر این معدوم و یا مخفی کردن نفعی برای فرد نداشته باشد.

۱. براساس ماده ۶۸۱ ق.م.ا هر کس عالماً دفاتر و قبایله‌ها و سایر اسناد دولتی را بسوزاند یا به هر نحوه دیگری تلف کند به حبس از دو تا ده سال محکوم خواهد شد. با توجه به مفاد قانون اخیر مشخص می‌شود اگر معدوم شدن اسناد دولتی سهواً صورت گیرد مشمول ماده ۶۰۴ و اگر عمداً انجام شود مشمول ماده ۶۸۱ خواهد بود.

عمل مرتکب عبارت است از فعل مثبت معدوم یا مخفی کردن و یا ارائه آنان به کسی که قانوناً مجاز نیست بوده ولی اگر ترک فعل عمداً و با نیت معدوم کردن اوراق و اسناد باشد در این حالت جرم محقق می‌شود.

شخصیت مرتکب شامل مستخدمین دولتی اعم از قضایی و اداری بوده که مسئولیت آنان نگهداری این اسناد بوده و یا برای انجام وظایف اداری خود نیاز به این اسناد دسترسی داشته‌اند و شامل سایر کارکنان که مسئولیت مستقیم در نگهداری و یا بررسی این اوراق را نداشته‌اند، نمی‌شود.

مبحث سوم: عنصر معنوی

عنصر معنوی این جرم سوءنیت عام است. عنصر معنوی این جرم علاوه بر سوءنیت عام، قصد معدوم یا مخفی کردن اوراق و اسناد (سوءنیت خاص - حصول نتیجه جرم) است حصول نتیجه در تحقق این جرم مهم می‌باشد.

مبحث چهارم: مجازات

مجازات پیش‌بینی شده جهت «معدوم یا مخفی کردن نوشته‌ها و اوراق و اسناد دولتی» و یا «ارائه و تسلیم نوشته‌ها و اوراق و اسناد دولتی که به لحاظ قانون از دادن به آن کس ممنوع می‌باشد» حبس از سه ماه تا یک سال است.

با توجه به مفاد ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی حداکثر درجه این مجازات ۶ محسوب شده و لذا براساس مفاد ماده ۲۳ قانون مجازات اسلامی مجازات مذکور از نوع مجازات تکمیلی و تبعی محسوب و براساس ماده ۴۷ قانون اخیرالذکر صدور حکم و اجرای مجازات آن قابل تعویق و تعلیق است. در حال براساس ماده ۵۱ قانون موصوف

حتی تعلیق مجازات تأثیری در پرداخت خسارات حاصله ندارد و باید این خسارت حتماً جبران شود.

باید توجه داشت مفاد جرایم مصرح در ماده ۶۰۴ مشمول حکم مصرح در ماده ۳۶ قانون مجازات اسلامی می‌شود.

همچنین با توجه به مفاد ماده ۱۰۹ همین قانون جرایم مصرح در ماده ۶۰۴ مشمول مرور زمان نمی‌شود.

مبحث پنجم: مصادیق مجرمانه و مرتبط

یکی از مواردی که در بازرسی‌ها ملاحظه می‌شود نبود اسناد و مدارک ذی‌ربط است و علت اصلی آن معدوم یا مخفی کردن ادله جرم است که به‌طور مثال معدوم کردن اوراق امتحانات، برداشتن و مخفی کردن برخی اوراق پرونده حقوقی علیه اشخاص (دستگاه‌های درخصوص ارائه مجوز فعالیت دارند احتمال وقوع این جرم در آنان بیشتر است).

فصل هشتم - عدم اعلام جرایم ارتشاء، اختلاس، تصرف

غیرقانونی

مبحث اول: عنصر قانونی

یکی از وظایف مهم و قانونی مدیران نظارت بر عملکرد کارکنان زیرمجموعه بوده و مکلف‌اند در صورتی که جرایم آنان در حوزه تعدیات به دولت بخصوص در مباحثی مانند رشوه، اختلاس یا کلاهبرداری مطلع شوند، موظف‌اند مراتب را حسب مورد به مراجع صلاحیت‌دار قضایی یا اداری اعلام نماید. این تکلیف قانونی صراحتاً در ماده ۶۰۶ قانون مجازات اسلامی به شرح زیر تبیین شده است:

"هر یک از روسا یا مدیران یا مسئولین سازمان‌ها و مؤسسات مذکور در ماده (۵۹۸) که از وقوع جرم ارتشاء^۱ یا اختلاس^۲ یا تصرف غیرقانونی^۳ یا کلاهبرداری^۴ یا جرایم موضوع مواد (۵۹۹) و (۶۰۳) در سازمان یا مؤسسات تحت اداره یا نظارت خود مطلع شده و مراتب را حسب مورد به مراجع صلاحیت‌دار قضایی یا اداری اعلام ننماید علاوه بر حبس از شش ماه تا دو سال به انفصال موقت از شش ماه تا دو سال محکوم خواهد شد."

۱. نظریه ۷/۱۵۶۴ - ۷۳/۴/۱۸ اداره کل حقوقی قوه قضاییه: شرط تحقق بزه رشاء یا ارتشاء مالکیت راشی نسبت به مالی که به‌عنوان رشوه می‌دهد، نیست.

۲. نظریه ۷/۳۸۵۱ - ۶۰/۹/۲۹ اداره کل حقوقی قوه قضاییه: اگر حسابداری وجه بیشتری به کارمند بپردازد یا در حساب او بریزد و کارمند وجه مذکور را برداشت نماید این عمل مشمول تصرف غیرقانونی یا اختلاس نیست.

۳. نظریه ۳۷ - ۷۰/۳/۲۷ اداره کل حقوقی قوه قضاییه: اصل این است که اختلاس ناظر به جرایم کارمندان دولت است و استثنائاً دخل و تصرف در اموالی که برحسب وظیفه به کارمندان سپرده‌شده در حکم اختلاس است. بزه‌ی که در شرکت دولتی اختلاس نام دارد در شرکت خصوصی ممکن است از مصادیق خیانت‌دramانت یا کلاهبرداری یا سرقت باشد.

۴. نظریه ۷/۱۴۵۹ - ۷۰/۶/۱۳ اداره کل حقوقی قوه قضاییه: مأمورین دولت در صورت خیانت‌دramانت درمورد اموالی که به آن‌ها سپرده شده است، مشمول قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری است.

مبحث دوم: عنصر مادی

جرم مذکور از قبیل جرایم ترک فعلی است. عدم اعلام جرایم مصرح در این قانون و در واقع ترک فعل انعکاس به مبادی ذی ربط این جرم را محقق می سازد. اطلاع از وقوع جرم لازمه تحقق رکن مادی جرم است. لازم به ذکر است که در این جرم تحت نظارت یا اداره بودن مؤسسات و ادارات مورد نظر مشروط است. از این رو اگر فرد در مؤسسات و ادارات مزبور تحت نظارت یا اداره مسئول نباشد، در صورت عدم اعلام، به استناد این ماده نمی توان وی را مجرم تشخیص داد.

مبحث سوم: عنصر معنوی

رکن معنوی این جرم، با وجود سوءنیت عام محقق می شود. عمد در خودداری از اعلام بایستی احراز گردد. بنابراین اگر عمداً جرایم مزبور را اعلام نکند و یا بی تفاوتی و سهل انگاری نماید، جرم تحقق یافته است. لازم به ذکر است که از ویژگی این جرم مستمر بودن آن است. استمرار عدم اعلام کافی است. از سوی دیگر، جرمی مطلق است و ضرورتی برای وقوع نتیجه ندارد.^۱

۱. باتوجه به مفاد بخشنامه شماره ۱۶۸۰۰۹ مورخ ۹۰۹۳/۱۰ ریاست محترم سازمان هیچ یک از همکاران سازمان مجاز به مختمه نمودن گزارش های اختصاصی تحت عنوان عدم احراز سوءنیت نمی باشند. با توجه به مفاد بخشنامه فوق و همچنین سایر قوانین و مقررات موضوعه مانند ماده ۶۰۶ قانون مجازات اسلامی و مواد ۱۳ و ۱۴ و تبصره ۱ ماده ۲۵ قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و بازرسان مجاز به چشم پوشی از تخلف و یا جرم تحت هیچ عنوان (مانند با توجه به اصلاحات به عمل آمده.....، با توجه به تذکر داده شده.....، با توجه عدم احراز سوءنیت.....، با توجه به همکاری به عمل آمده و.....) نبوده و حسب مورد مکلف به تهیه گزارش اختصاصی کیفری و یا تخلفاتی می باشند.

مبحث چهارم: مجازات

مجازات پیش‌بینی شده جهت مدیرانی که جرایمی شامل وقوع جرم ارتشاء یا اختلاس یا تصرف غیرقانونی یا کلاهبرداری یا جرایم موضوع مواد (۵۹۹) و (۶۰۳) که توسط کارکنان زیر مجموع خود را به مراجع ذیصلاح اعلام علاوه بر حبس از شش ماه تا دو سال، انفصال موقت از شش ماه تا دو سال است.

با توجه به مفاد ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی حداکثر درجه این مجازات ۶ محسوب شده و لذا براساس مفاد ماده ۲۳ قانون مجازات اسلامی مجازات مذکور از نوع مجازات تکمیلی و تبعی محسوب و براساس ماده ۴۷ قانون اخیرالذکر صدور حکم و اجرای مجازات آن قابل تعویق و تعلیق است. درهرحال براساس ماده ۵۱ قانون موصوف حتی تعلیق مجازات تأثیری در پرداخت خسارات حاصله ندارد و باید این خسارت حتماً جبران شود.

باید توجه داشت مفاد جرایم مصرح در ماده ۶۰۶ مشمول حکم مصرح در ماده ۳۶ قانون مجازات اسلامی می‌شود.

همچنین با توجه به مفاد ماده ۱۰۹ همین قانون جرایم مصرح در ماده ۶۰۶ مشمول مرور زمان نمی‌شود.

مبحث پنجم: مصادیق مجرمانه و مرتبط

۱) براساس تبصره ۲ ماده ۱ قانون مجازات اخلال گران نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۳۷۲/۴/۲۷، «در این موارد (جرایم موضوع این قانون) مدیر یا مدیران و بازرسان و به‌طور کلی مسئول یا مسئولین ذی‌ربط که به‌گونه‌ای از انجام تمام یا قسمتی از اقدامات مذکور مطلع شوند، مکلف‌اند در زمینه جلوگیری از آن یا آگاه ساختن افراد از آن یا آگاه ساختن افراد یا مقاماتی که قادر به جلوگیری از این اقدامات

هستند، اقدام فوری و مؤثری انجام دهند و کسانی که از انجام تکلیف مقرر در این تبصره خودداری کرده یا با سکوت خود به تحقق جرم کمک کنند، معاون جرم محسوب و حسب مورد به مجازات مقرر برای معاون جرم محکوم می‌شود.

(۲) براساس ماده ۱۳ قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد کلیه مسئولان دستگاه‌های مشمول این قانون موظف‌اند بدون فوت وقت از شروع یا وقوع جرایم مربوط به ارتشاء، اختلاس، کلاهبرداری، تبانی در معاملات دولتی، اخذ درصد (پورسانت) در معاملات داخلی یا خارجی، اعمال نفوذ برخلاف حق و مقررات قانونی، دخالت در معاملات دولتی در مواردی که ممنوعیت قانونی دارد، تحصیل مال نامشروع، استفاده غیرمجاز یا تصرف غیرقانونی در وجوه یا اموال دولتی یا عمومی و یا تضییع آن‌ها، تدلیس در معاملات دولتی، اخذ وجه یا مال غیرقانونی یا امر به اخذ آن، منظور نمودن نفعی برای خود یا دیگری تحت هر عنوان اعم از کمسیون، پاداش، حق الزحمه یا حق‌العمل در معامله یا مزایده یا مناقصه و سایر جرایم مرتبط با مفاسد اقتصادی در حوزه مأموریت خود بلافاصله باید مراتب را به مقامات قضایی و اداری رسیدگی‌کننده به جرایم و تخلفات گزارش نمایند، در غیر این صورت مشمول مجازات مقرر در ماده (۶۰۶) قانون مجازات اسلامی می‌شوند.

تبصره - هر یک از کارکنان دستگاه‌های موضوع این قانون که در حیطه وظایف خود از وقوع جرایم مذکور در دستگاه متبوع خود مطلع شود مکلف است بدون اطلاع سایرین مراتب را به صورت مکتوب و فوری به مسئول بالاتر خود و یا واحد نظارتی گزارش نماید در غیر این صورت مشمول مجازات فوق می‌شود.

(۳) ماده ۱۴ قانون موصوف اعلام می‌دارد که بازرسان، کارشناسان رسمی، حساب‌رسان و حسابداران، ممیزین، ذی‌حساب‌ها، ناظرین و سایر اشخاصی که مسئول ثبت یا

رسیدگی به اسناد، دفاتر و فعالیت‌های اشخاص حقیقی و حقوقی در حیطه وظایف خود می‌باشند موظف‌اند در صورت مشاهده هرگونه فساد موضوع این قانون، چنانچه ترتیباتی در قوانین دیگر نباشد، مراتب را به مرجع نظارتی یا قضایی ذی صلاح اعلام نمایند. متخلفین به سه سال محرومیت یا انفصال از خدمت در دستگاه‌های مشمول این قانون و یا جزای نقدی به میزان دو تا ده برابر مبلغ معاملات بزرگ مذکور در قانون برگزاری مناقصات و نیز لغو عضویت در انجمن‌ها، مؤسسات و اتحادیه‌های صنفی و حرفه‌ای و یا هر دو مجازات محکوم می‌شوند.

۴) وفق ماده ۱۵ قانون اخیرالذکر مقامات، مدیران و سرپرستان مستقیم هر واحد در سازمان‌های دولتی بند (الف) ماده (۲) این قانون به تناسب مسئولیت و سرپرستی خود موظف به نظارت بر واحدهای تحت سرپرستی، پیشگیری و مقابله با فساد اداری، شناسایی موارد آن و اعلام مراتب حسب مورد به مراجع ذی صلاح می‌باشند. واحدهای حقوقی، بازرسی و حراست و حفاظت کارکنان دستگاه‌های مربوط موظف به پیگیری موضوع تا حصول نتیجه می‌باشند.

۵) براساس ماده ۲۴ قانون مذکور هرگونه اظهار خلاف واقع و نیز ارائه اسناد و مدارک غیرواقعی به دستگاه‌های مشمول این قانون که موجب تضییع حقوق قانونی دولت یا شخص ثالث و یا فرار از پرداخت عوارض یا کسب امتیاز ناروا گردد، جرم محسوب می‌شود. چنانچه برای عمل ارتكابی در سایر قوانین مجازاتی تعیین شده باشد به همان مجازات محکوم می‌شود. در غیر این صورت علاوه بر لغو امتیاز، مرتکب به جزای نقدی معادل حقوق تضییع شده و نیز جبران زیان وارده با مطالبه ذی‌نفع محکوم می‌گردد.

هر یک از کارکنان دستگاه‌ها که حسب وظیفه با موارد مذکور مواجه شوند مکلف‌اند موضوع را به مقام بالاتر گزارش نمایند، مقام مسئول در صورت که گزارش را مقرون به صحت تشخیص دهد مراتب را به مرجع قضایی اعلام می‌نماید. متخلفین از این تکلیف به مجازات یک تا سه سال انفصال موقت از خدمات دولتی و عمومی محکوم می‌شوند.

۶) وفق ماده ۹۲ قانون مدیریت خدمات کشوری مدیران و سرپرستان بلافصل، مسئول نظارت و کنترل و حفظ روابط سالم کارمندان خود در انجام وظایف محوله می‌باشند و در مورد عملکرد آنان باید پاسخگو باشند. در صورتی که کارمندان مزبور با اقدامات خود موجب ضرر و زیان دولت گردند و یا تخلفاتی نظیر رشوه و یا سوءاستفاده در حیطه مدیریت مسئولین مزبور مشاهده و اثبات گردد، علاوه بر برخورد با کارمندان خاطی با مدیران و سرپرستان کارمندان (حسب مورد) نیز که در کشف تخلف یا جرایم اهمال نموده باشند مطابق قوانین مربوط، با آنان رفتار خواهد شد.

۷) براساس ماده ۱۲ قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور چنانچه بازرسان قانونی مؤسسات و شرکت‌های مشمول بازرسی، مسئولان سازمان حسابرسی دولتی، حفاظت و اطلاعات و حراست و نظارت و بازرسی وزارتخانه‌ها و دستگاه‌های مشمول بازرسی، به سوء جریانی در رسیدگی به عملکرد مالی و اداری دستگاه‌های اجرایی و شرکت‌های دولتی و وابسته به دولت برسند که مربوط به وظایف سازمان بازرسی است، باید مراتب را به اطلاع سازمان بازرسی کل کشور برسانند. مستنکف به مجازات مقرر در ماده (۶۰۶) کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی «تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده» مصوب ۱۳۷۵/۳/۲ محکوم خواهد شد.

۸) در ماده ۵۳ آیین‌نامه اجرایی قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور تصریح شده است چنانچه مسئولان و اشخاص موضوع ماده ۱۲ قانون در انجام وظایف نظارتی خویش به مواردی از سوء جریان مالی و اداری از قبیل عدم رعایت مقررات در مناقصه‌ها، وجود بسترهای فسادزا، عدم رعایت قوانین مالی و محاسباتی، در دستگاه اجرایی که بررسی آن‌ها مربوط به وظایف سازمان است برخورد نمایند، موظف‌اند مراتب را به اطلاع سازمان برسانند. تبصره - اعلام مراتب مذکور به سازمان، مانع از سایر تکالیف قانونی نظیر اعلام جرم به مراجع قضایی و هیئت‌های رسیدگی به تخلفات اداری و انتظامی نیست.

در ماده ۷۲ آئین دادرسی کیفری نیز تصریح شده است که هرگاه مقامات و اشخاص رسمی از وقوع یکی از جرایم غیرقابل گذشت در حوزه کاری خود مطلع شوند، مکلف‌اند موضوع را فوری به دادستان اطلاع دهند.

فهرست منابع

- گزارش‌های اختصاصی کیفری سازمان بازرسی کل کشور ۱۳۸۷ الی ۱۳۹۸
- آرای صادره مراجع قضایی از سال ۱۳۸۷ الی ۱۳۹۸
- نظرات کمیسیون حقوقی سازمان بازرسی کل کشور
- نظرات نهایی دفتر بررسی و تنقیح گزارش‌های سازمان بازرسی کل کشور
- مجموعه تنقیحی قوانین و مقررات جرایم و مجازات‌ها، انتشارات معاونت حقوقی ریاست جمهوری، فروردین ۱۳۹۷، چاپ دوازدهم، ویرایش نهم
- عباس زراعت، شرح قانون مجازات اسلامی، جلد اول و دوم، ققنوس ۱۳۹۲
- ایرج گلدوزیان، محشای قانون مجازات اسلامی، مجمع علمی و فرهنگی مجلد ۱۳۹۳
- امین بخشی زاده، محشای قانون مجازات اسلامی، انتشارات عصر اندیشه، ۱۳۹۲
- <https://dotic.ir/> سایت معاونت حقوقی ریاست جمهوری
- سایت مرکز پژوهش مجلس شورای اسلامی
<https://rc.majlis.ir/fa/law>
- <http://www.dastour.ir/> سایت روزنامه رسمی کشور
- <http://www.dadiran.ir/> سایت قوه قضائیه
- <https://qazahrm.eadl.ir> پایگاه اطلاع‌رسانی معاونت انسانی قوه قضائیه
- <https://www.justice.ir/home> سایت وزارت دادگستری
- <https://mh-gh.eadl.ir/> سایت معاونت حقوقی قوه قضائیه
- <http://www.farhangionline.ir/> سایت معاونت فرهنگی قوه قضائیه
- <http://www.ijri.ir/> پژوهشگاه قوه قضائیه

- <https://divan-edalat.ir/> سایت دیوان عدالت اداری
- <https://www.shora-gc.ir/> سایت شورای نگهبان
- <https://divanealee.eadl.ir/> سایت دیوان عالی کشور
- [سایت پژوهشکده شورای نگهبان](#)
- <http://www.shora-rc.ir/Portal/Home/>
- <http://hoquq.iict.ac.ir/> سایت پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
- <https://www.bazresi.ir/> سایت سازمان بازرسی کشور